

Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ

ΩΣ

ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ

Χωρική και κοινωνική μελέτη των δομών
συλλογικής κατοίκησης του
ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος την περίοδο 1970 – 1990

Επιβλέπων Καθηγητής | Αθανάσιος Μουτσόπουλος

Ευχαριστούμε τον Αναπληρωτή Καθηγητή Αθανάσιο Μουτσόπουλο, για την διαρκή προσπάθεια καλλιέργεια κριτηρίου αμφισβήτησης στους φοιτητές και στις φοιτήτριες Αρχιτεκτονικής του Πολυτεχνείου Κρήτης - και κατ' επέκταση σε μας. Τον ευχαριστούμε επίσης, για την ανάληψη της επίβλεψης της παρούσας ερευνητικής εργασίας και την αμέριστη υποστήριξη και καθοδήγηση του καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της.

Ευχαριστούμε τον Επίκουρο Καθηγητή Λουκά Τριάντη, γιατί μέσα από το υποχρεωτικό κατ' επιλογήν μάθημα «Ζητήματα Ανθρωπογεωγραφίας και Έμφυλης Διαχείρισης του Χώρου» που δίδασκε στη σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης, μας έδειξε νέους δρόμους στα μη πεπερασμένα όρια των σπουδών Αρχιτεκτονικής. Τον ευχαριστούμε, επίσης, για τις πολύτιμες συμβουλές του κατά τη συγγραφή της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

Ευχαριστούμε τον Βασίλη Καλαμπόγια – Πολυχρόνη, την Βικτωρία Μουστερή και την Ευγενία Τσιραντωνάκη για την πολύτιμη βοήθεια τους.

Τέλος, ευχαριστούμε ο ένας τον άλλο.

για όλα εκείνα...

Τίτλος

Η κατοικία ως διεκδίκηση: Χωρική και κοινωνική μελέτη των δομών συλλογικής κατοίκησης του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος την περίοδο 1970 – 1990

Περίληψη

Είτε επειδή έχουν εξοστρακιστεί από τις οικογένειες τους, είτε επειδή αδυνατούν να βρουν δουλειά λόγω της ταυτότητας τους, είτε επειδή βιώνουν τον αποκλεισμό από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες των ακινήτων, το ζήτημα της στέγασης των ΛΟΑΤΚΙ+ χρήζει διερεύνησης. Τα ΛΟΑΤΚΙ+ επί δεκαετίες βιώνουν τον αποκλεισμό από το αναφαίρετο δικαίωμα στη στέγαση. Από τη δεκαετία του 1970 και μετά, όπου συγκροτείται και αναπτύσσεται διεθνώς το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα, εντοπίζονται ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρήματα συλλογικής κατοίκησης, που απαντούν – ενδεχομένως με διαφορετικές αφετηρίες και προσλαμβάνουσες – στον παραπάνω αποκλεισμό. Η παρούσα ερευνητική εργασία μελετά όψεις της διαδρομής την περίοδο του 1970 - 1990 των δομών συλλογικής κατοίκησης του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος, και επιχειρεί την άντληση συμπερασμάτων και εργαλείων σχεδιασμού, για τις αντίστοιχες σύγχρονες δομές συλλογικής κατοίκησης του σήμερα, σε μια ανοιχτή και διαρκώς εξελισσόμενη συζήτηση, αυτή της διαμόρφωσης δικτύων φροντίδας και στέγασης για τα καταπιεσμένα ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	7
2. Τα καύσιμα της εξέγερσης του Stonewall, και οι προσπάθειες αυτό-οργάνωσης	13
2.1 STAR House: Οι Επαναστάτριες	18
2.2 Liberation Houses: Οι Απελευθερωμένες	22
2.2.1 Gay Community Services Center (GCSC)	25
2.2.2 Το πρώτο Liberation House – 1168 N. Edgemont Street	26
2.2.3 Survival House (Golden Gate Gay Liberation House)	29
2.3 Επί μέρους συμπεράσματα	31
3. Το κύμα καταλήψεων στέγης στην Ευρώπη τις δεκαετίες του 1970 και 1980 και τα ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρήματα	35
3.1 Brixton: Οι Νεράιδες	37
3.1.1 South London Gay Community Centre	39
3.1.2 Οι gay καταλήψεις σπιτιών στις οδούς Railton & Maydall	41
3.2 Türkis Rosa Lila Villa: Οι Χρωματιστές	45
3.3 Tantenhaus: Οι Βασίλισσες	48
3.3.1 Bülowstraße 55, Schöneberg	50
3.3.2 Mainzer Straße 4	51
3.3.3 Kastanienallee 86	56
3.4 Επί μέρους συμπεράσματα	59
4. Όψεις της ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικής κατοίκησης στο σήμερα	61
5. Συμπεράσματα	69
5.1 Συγκριτική ανάλυση	71
5.1.1 Κοινωνική σύγκριση	71
5.1.2 Χωρική σύγκριση	72
5.1.3 Αρχιτεκτονική σύγκριση	73
5.2 Προς μία Αρχιτεκτονική της ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικής κατοίκησης	74
5.3 Επίλογος	77
6. Πηγές	79
6.1 Βιβλία	80
6.2 Ακαδημαϊκά Άρθρα – Διατριβές	81
6.3 Άρθρα στον (διαδικτυακό) τύπο	82
6.4 Συνεντεύξεις	83
6.5 Ντοκιμαντέρ	83
6.6 Διαδικτυακές πηγές	83
6.7 Πηγές εικόνων	85
Παράρτημα – Ορολογία	89

Ο Paul B. Preciado αναφέρει χαρακτηριστικά: *Οι αρχιτέκτονες εμμένουν τα τελευταία είκοσι χρόνια να αγνοούν τους γνωσιολογικούς μετασχηματισμούς και τις κρίσιμες στροφές που λαμβάνουν χώρα στα σύγχρονα queer, trans και ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματα, και συμπεριφέρονται σαν και ο παραπάνω μετασχηματισμός της σεξουαλικής και σωματικής πολιτικής να είναι μια μικρή λεπτομέρεια όσον αφορά τη νέα κορύφωση της παραγωγής αρχιτεκτονικής σε παγκόσμιο επίπεδο.⁽¹⁾*

Σήμερα εκφράζονται οι πρώτες προσπάθειες σκιαγράφησης των χαρακτηριστικών της ΛΟΑΤΚΙ+ κατοικίας γενικότερα, και της ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικής κατοίκησης ειδικότερα. Η παρούσα ερευνητική εργασία προσπαθεί να συμβάλει στην υπό εξέλιξη συζήτηση, μέσα από την ιστορική, κοινωνική και αρχιτεκτονική ανάλυση παραδειγμάτων από προσπάθειες συλλογικής κατοίκησης του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος. Τα διαχρονικά αιτήματα του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος μαζί με την εμπειρία των υποκειμένων που διέμεναν σε τέτοια εγχειρήματα, δυνητικά μπορούν να συμβάλλουν στη διαμόρφωση αρχιτεκτονικών εργαλείων για τη ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογική κατοίκηση.

Επιλέχθηκαν δύο συγκεκριμένες ιστορικές ενότητες δομών συλλογικής κατοίκησης που αναπτύχθηκαν μαζικά απ' το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα.

Η εξέγερση του Stonewall στην Αμερική τη δεκαετία του 1970, όπου αναπτύχθηκαν δομές στέγασης και φιλοξενίας ΛΟΑΤΚΙ+ αποτέλεσε σημείο καμπής για την διαδρομή του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος, όχι μόνο στις ΗΠΑ αλλά και γενικότερα. Ενώ το ζήτημα της στέγασης δεν είχε πρωτεύοντα ρόλο στην εξέγερση του Stonewall, δημιουργήθηκαν αυτό-οργανωμένες δομές στέγασης και φιλοξενίας των ΛΟΑΤΚΙ+ αξιοποιώντας τη δυναμική του κινήματος. Χαρακτηριστικά εγχειρήματα είναι το S.T.A.R. (Street Transvestite Action Revolutionaries) House και τα Lib (Gay Liberation) Houses.

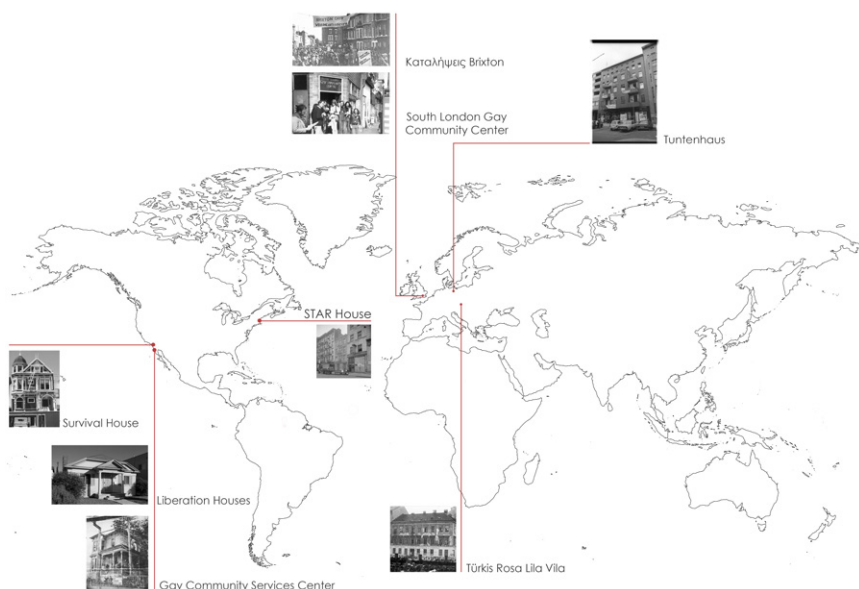
Εξετάζονται επίσης οι καταλήψεις στέγης στην Ευρώπη τις δεκαετίες του 1970 – 1980, όπου μέσα από αυτές αναπτύχθηκαν ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεις στέγης, ίχνη των οποίων εντοπίζονται έως και σήμερα. Εκείνη την περίοδο, αναπτύσσεται στην Ευρώπη ένα μαζικό κίνημα καταλήψεων στέγης, που προσπαθεί να απαντήσει στο εντεινόμενο ζήτημα στέγασης της περιόδου. Οι καταλήψεις του Brixton στην Αγγλία και οι αντίστοιχες προσπάθειες στο Βερολίνο και στη Βιέννη υποδηλώνουν ότι μέσα από το κίνημα καταλήψεων στέγης, αναπτύχθηκε ένα κίνημα ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεων, που προσπάθησε να δημιουργήσει ασφαλείς χώρους στέγασης και ελευθερίας για τα ΛΟΑΤΚΙ+.

Οι παραπάνω ιστορικές ενότητες εντάσσονται στην περίοδο της «αντικουλτούρας» την δεκαετία του 1960. Ενώ οι οικονομίες στην Αμερική και στην Ευρώπη φαινομενικά άνθιζαν, ταυτόχρονα προέκυπταν διάφορα σημαντικά κινήματα. Η δεκαετία της αντικουλτούρας σηματοδοτήθηκε από την εξέγερση του Μάη του '68, την εξέγερση του Stonewall το '69, το αντιπολεμικό κίνημα για την επέμβαση των ΗΠΑ στο Βιετνάμ και τις καταλήψεις στέγης στην Ευρώπη. Τα

⁽¹⁾ Preciado B. Paul, "Architecture as a Practice of Biopolitical Disobedience," (Log 25, Summer 2012), σελ. 121

παραπάνω κινήματα μπορεί να μην είχαν στον πυρήνα τους την αναδιανομή του πλούτου ή την αύξηση των μισθών, έθεταν όμως στη προμετωπίδα τους σημαντικά κοινωνικά ζητήματα, όπως τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+, τις φυλετικές διακρίσεις, την θέση της γυναίκας, και το δικαίωμα στη στέγαση.⁽²⁾

Η παρούσα μελέτη σταχυολογεί συγκεκριμένα εγχειρήματα, από τα οποία αντλήθηκαν συμπεράσματα όσον αφορά στον χώρο όπου διέμεναν ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα, στην διαμόρφωση του, και στην κάλυψη των αναγκών και των επιθυμιών τους. Υπήρξε μια σχετική δυσκολία τόσο στην εύρεση των συγκεκριμένων παραδειγμάτων όσο και στην εύρεση βιβλιογραφικών αναφορών για αυτά, καθώς έχει πραγματοποιηθεί ελάχιστη ακαδημαϊκή έρευνα σε αυτό το πεδίο. Ενδεικτικό είναι ότι σχεδόν το σύνολο των βιβλιογραφικών πηγών και άρθρων που αξιοποιήσε η παρούσα ερευνητική εργασία χρονολογείται από το 2010 και μετά.

Εικόνα 1

Οι τοποθεσίες των εγχειρημάτων που μελετήθηκαν

⁽²⁾ Kosci Grzegorz, Juncker Clara, Monteith Sharon, Waldschmidt – Nelson Britta, *The Transatlantic Sixties: Europe and the United States in the Counterculture Decade*, (Transcript Verlag, 2013), σελ. 7

Η ανάλυση των εγχειρημάτων έγινε μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση πηγών που ανέλυαν είτε τα συγκεκριμένα εγχειρήματα ειδικότερα, είτε την περίοδο όπου εντάσσονταν γενικότερα.

Για τις ΛΟΑΤΚΙ+ δομές στέγασης και φιλοξενίας την περίοδο της εξέγερσης του Stonewall βασικές βιβλιογραφικές πηγές ήταν το «The Queerness of Home» του Stephen Vider (2021), το «The Gay Liberation Youth Movement in New York: An army of Lovers Cannot Fail» του Stephan L. Cohen (2007), και το άρθρο του Ian M. Baldwin στο California History, vol. 91, No.3, Φθινόπωρο 2014, «Family, Housing, and the Political Geography of Gay Liberation in Los Angeles County».

Εικόνα 2

Η βασική βιβλιογραφία μελέτης για τα εγχειρήματα την περίοδο της εξέγερσης του Stonewall

Για τις ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεις στέγης στην Ευρώπη βασική βιβλιογραφική πηγή ήταν το «Queer Domesticities» του Matt Cook (2014).

Πέραν της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, αναζητήθηκαν είτε προσωπικές, είτε συλλογικές μαρτυρίες των υποκειμένων που διέμεναν στις παραπάνω δομές μέσα από συνεντεύξεις, εκθέσεις φωτογραφίας, ντοκιμαντέρ, και κάθε άλλο μέσο που κατέγραψε τις εμπειρίες τους. Χαρακτηριστικές είναι οι προσωπικές μαρτυρίες της Sylvia Riviera για το STAR House, του Dr. Kilhenfer Donald για τα Liberation Houses, του Ian Townsown για τις ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεις στο Brixton, και των μελών των ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεων στο Βερολίνο που καταγράφηκαν στο ντοκιμαντέρ «Battle of Tuntenhaus».

Επίσης, αξιοποιήθηκαν θραύσματα πληροφορίας που βρίσκονται διασκορπισμένα στο διαδίκτυο.

Τα εγχειρήματα ταξινομήθηκαν σε πίνακες όπου καταγράφεται συνοπτικά η περιοχή στην οποία βρίσκονταν και τα χαρακτηριστικά της, το έτος έναρξης τους, ο τρόπος διαχείρισής τους, η διάρκεια τους, ο αριθμός των κατοίκων που

εξυπηρετούσαν, η φυλή, η σεξουαλικότητα και η ταυτότητα των κατοίκων, καθώς και οι παροχές που εξασφάλιζαν. Για κάθε περίοδο, επιχειρήθηκε να εξαχθούν συγκεκριμένα κοινωνικά, αρχιτεκτονικά και χωρικά συμπεράσματα.

Τέλος, μέσα από την σύγκριση των εγχειρημάτων των δύο περιόδων μεταξύ τους, αλλά και από την συνολικότερη σύγκριση με το σήμερα, επιχειρήθηκε μια πρώτη σταχυολόγηση αρχιτεκτονικών και χωρικών χαρακτηριστικών που μπορούν δυνητικά να αποτελέσουν αρχιτεκτονικά και μεθοδολογικά εργαλεία για τη διαμόρφωση σύγχρονων δομών συλλογικής κατοίκησης ΛΟΑΤΚΙ+ υποκειμένων. Η παρούσα ερευνητική εργασία προσπαθεί να θίξει το παρακάτω ερώτημα, και να συμβάλει στην ανοιχτή συζήτηση σχετικά με τη φροντίδα των καταπιεσμένων ΛΟΑΤΚΙ+ υποκειμένων, εμπνευσμένη από τις δράσεις και διαδρομές του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος:

Μπορεί η εμπειρία των δομών στέγασης και φιλοξενίας που διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν τα άτομα του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος να αξιοποιηθεί στο σημερινό σχεδιασμό δομών συλλογικής κατοίκησης για ΛΟΑΤΚΙ+;

2 |

Τα καύσιμα της εξέγερσης του Stonewall και οι προσπάθειες αυτό-οργάνωσης

Τη δεκαετία του 60', λειτουργούσαν αρκετά gay bar στην Νέα Υόρκη, τα οποία ήταν υπό τον έλεγχο και τη προστασία της τοπικής μαφίας. Ένα από αυτά τα bar ήταν το Stonewall Inn. Η αστυνομία πραγματοποιούσε συχνά βίαιους ελέγχους, με αφορμή είτε την παράνομη πώληση αλκοόλ εν είδει ποτοαπαγόρευσης, είτε τον κανόνα των «τριών κομματιών».⁽³⁾ Στην πραγματικότητα, αυτοί οι έλεγχοι ήταν πλευρές μιας συνολικότερης επίθεσης στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα της Νέας Υόρκης, και προωθούσαν έμπρακτα την περαιτέρω στοχοποίηση και περιθωριοποίηση της.

Εικόνα 3

Αστυνομός της Νέας Υόρκης συλλαμβάνει cross dresser σύμφωνα με τον κανόνα των "τριών κομματιών" τη δεκαετία του 1940

Οι επιθέσεις αυτές ήταν μια μορφή κανονικότητας για τους ΛΟΑΤΚΙ+ θαμώνες, οπότε δεν υπήρχε κάποια ιδιαίτερη αντίδραση. Μέχρι τα γεγονότα του Stonewall.⁽⁴⁾

⁽³⁾ Τη δεκαετία του 1960 στην Αμερική, ένας από τους «κανόνες» ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας ήταν ο «κανόνας των τριών κομματιών». Αν το άτομο φορούσε τρία ή λιγότερα αντικείμενα/ρούχα του βιολογικού του φύλου, συλλαμβανόταν με τις κατηγορίες της «σεξουαλικής παρέκκλισης». Πηγή: Dunham Grace Cyrus, Stuck in Stonewall, The New Yorker, 19 Νοέμβρη 2015

⁽⁴⁾ Jacob Lous Eduarda Luisa, *A brief report on the Stonewall uprising and its impact on the LGBTQ+ Community in the United States of America*, (University of Minho, 2021), σελ. 2

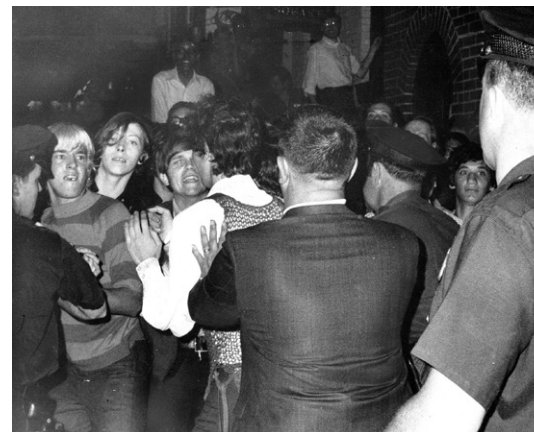
Εικόνα 4
To Stonewall το 1969

Το βράδυ της 28ης Ιουνίου του 1969, οι θαμώνες του Stonewall Inn αντιστάθηκαν στην βία μιας κλασικής επιδρομής της αστυνομίας, απωθώντας την, και αμέσως μετά πραγματοποίησαν αυθόρμητη πορεία 400 περίπου ατόμων στους γειτονικούς δρόμους. Οι κινητοποιήσεις μετατράπηκαν σε εξέγερση, η οποία διήρκησε έξι μέρες, με τα ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα να δείχνουν περήφανα τη σεξουαλική ταυτότητα τους.

Ένα από τα κεντρικά συνθήματα της εξέγερσης του Stonewall ήταν το «Out of the closets and into the streets». Το ουσιαστικό νόημα του συνθήματος ήταν η δημόσια αποκάλυψη της ταυτότητας των ΛΟΑΤΚΙ+ υποκειμένων, και η ενεργή παρουσία και συμμετοχή τους στις κινητοποιήσεις.

«Η εκκλησία μας έλεγε αμαρτωλούς· το κράτος παράνομους· και οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας άρρωστους.»⁽⁵⁾ Η παραπάνω δήλωση του Dr. Donald Kilhenfer ήταν ενδεικτική της κατάστασης και καταπίεσης που βίωναν τα ΛΟΑΤΚΙ+ στην Αμερική, την περίοδο πριν την εξέγερση του Stonewall.

⁽⁵⁾ Dr. Kilhenfer Donald, Συνέντευξη στον Meares Hadley, Calm and Comfort: 'Liberation Houses' of the 1970s Gave Homeless LGBTQ in L.A. Refuge (Lost LA, 2020)

Εικόνα 5
Φωτογραφία από τις αντιδράσεις των θαμώνων του Stonewall

Μέσα από το κίνημα του Stonewall, άνθισε ένα νέο ρεύμα πολιτικού ακτιβισμού, αυτό του ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβισμού. Πλευρά αυτού του ακτιβισμού αποτελούσε η διαμόρφωση αυτό-οργανωμένων δομών φιλοξενίας και στέγασης για ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα. Μέσα σε αυτές τις δομές, αναπτύχθηκε ένα διαφορετικό υπόδειγμα καθημερινότητας. Η ίδια η χρήση των κατοικιών, που, όπως θα αναλυθεί, δεν είχαν κάποιο αρχιτεκτονικά διαφορετικό ποιοτικό χαρακτηριστικό, σμίλευε διαφορετικά πρότυπα συλλογικής κατοίκησης.

Εικόνα 6
Στιγμιότυπο από τις διαδηλώσεις της επόμενης μέρας.
Απεικονίζονται μεταγενέστερα μέλη του Gay Liberation Front (GLF)

2.1

STAR House: Οι Επαναστάτριες

«Μετά το Stonewall η Marsha και εγώ συνεχίσαμε τον αγώνα. Αναγνωρίσαμε την ανάγκη, έχοντας μείνει στο δρόμο για καιρό. Έπρεπε να βοηθήσουμε τους δικούς μας ανθρώπους. Ακόμα και όταν μέναμε στην 44th Street, η Marsha και εγώ πάντα φιλοξενούσαμε κόσμο, τους δίναμε ένα μέρος για να μείνουν. Εκείνη την περίοδο, πριν το Stonewall, όλοι είχαν ένα σπίτι γεμάτο κόσμο, που δεν χωρούσε καθώς δεν υπήρχε χώρος. Εάν μια «βασίλισσα» είχε σπίτι και ήσουν φίλος της, με χαρά θα σε άφηνε να κοιμηθείς είτε στο πάτωμα είτε στο κρεβάτι της. Δεν ήμασταν μόνο εμείς οι δύο. Ήταν ίσως τέσσερις και πέντε. Και όλα αυτά, τα κάναμε στα κρυφά, καθώς δεν θέλαμε να μας πιάσουν οι ιδιοκτήτες των κατοικιών που ενοικιάζαμε.» ⁽⁶⁾

Εικόνα 7

Η Sylvia Rivera (αριστερά) και η Marsha P. Johnson (δεξιά) κατά τη διάρκεια μιας κινητοποίησης

⁽⁶⁾ Rivera Sylvia, *Queens in Exile: The Forgotten Ones*, (GenderQueer: Voices from Beyond the Sexual Binary, 2002)

Οι Street Transvestite Action Revolutionaries (S.T.A.R.) ήταν μια οργάνωση που αποτελούνταν κατά βάση από τρανς άτομα φυλετικών μειονοτήτων στην Αμερική, η οποία ιδρύθηκε λίγο μετά τα γεγονότα της εξέγερσης του Stonewall. Ιδρύτριες του κινήματος ήταν η Sylvia Rivera και η Marsha P. Johnson. Μία από τις βασικές στοχεύσεις του κινήματος ήταν η παροχή φαγητού και στέγης στα άστεγα τρανς υποκείμενα.

Χαρακτηριστικό ιστορικό δεδομένο της εποχής αποτελούσε ο ομοσπονδιακός νόμος των ΗΠΑ το 1940. Σε αυτό το πλαίσιο, τόσο οι επιδοτήσεις στέγασης, όσο και οι παροχές κοινωνικών κατοικιών δίνονταν σε οικογένειες (είτε μέσω γάμου είτε μέσω δεσμών αίματος) που ήταν εντός των κυριάρχων προτύπων. Συνεπώς, τα ΛΟΑΤΚΙ+ δεν είχαν καμία πρόσβαση σε στεγαστικά επιδόματα ή παροχές κοινωνικής κατοικίας.⁽⁷⁾

Η προσπάθεια των Sylvia Rivera και Marsha P. Johnson κορυφώθηκε με την ίδρυση του STAR House το 1970. Αφού διεξάχθηκε έρανος, και με τη βοήθεια του GLF (Gay Liberation Front),⁽⁸⁾ τα μέλη του S.T.A.R. νοίκιασαν ένα κτήριο έναντι 300\$ το μήνα.⁽⁹⁾ Η συμφωνία πραγματοποιήθηκε με ένα μέλος της τοπικής μαφίας και επενδυτή ενός gayborhood.⁽¹⁰⁾ Το ενοίκιο το πλήρωναν κατά βάση η Marsha P. Johnson με την Sylvia Rivera, μέσω της σεξεργασίας. Η οικονομική συνεισφορά για τους κατοίκους δεν ήταν υποχρεωτική, και σε περίπτωση που ήταν αδύνατη, αρκούσε η συνεισφορά στις οικιακές δουλειές.

Κρίνοντας από το φωτογραφικό υλικό, εκτιμάται ότι το κτήριο ήταν ένα τυπικό tenement – τύπος πολυκατοικίας που μοιράζεται πολλαπλές κατοικίες. Χαρακτηριστικό του tenement ήταν ότι πολλά διαμερίσματα δεν είχαν πρόσβαση σε φωτισμό, ηλιασμό και αερισμό, και κατοικούσαν από άτομα πολλαπλάσια από όσα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν. Αντίστοιχα, οι υδραυλικές και ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις των tenements βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση και ήταν συχνά ανύπαρκτες.⁽¹¹⁾

Το STAR House βρίσκονταν σε μια φτωχή γειτονιά στη 213 E. 2nd Street, μεταξύ των λεωφόρων B & C, όντας κυριολεκτικά και μεταφορικά στο περιθώριο. Η περιοχή – η οποία παλιότερα ήταν πυρήνας της υποκουλτούρας των hippies – κατά βάση κατοικούσαν από φτωχούς Λατίνους μετανάστες και μετανάστριες.⁽¹²⁾

⁽⁷⁾ Baldwin M. Ian, *Rethinking the 'Era of Limits': Equitable Housing, Gay Liberation, and the Opening of the American Family in Greater Los Angeles during the Long 1970s*, (California History, Fall 2014 edition, vol. 91), σελ. 44

⁽⁸⁾ Μέτωπο των gay για την απελευθέρωση, που σχηματίστηκε ακριβώς μετά τα γεγονότα της εξέγερσης του Stonewall

⁽⁹⁾ Rivera Sylvia, *Queens in Exile: The Forgotten Ones*, (Gender Queer: Voices from Beyond the Sexual Binary, 2002)

⁽¹⁰⁾ Gayborhood: Έννοια που έχει αλλάξει με το πέρασμα του χρόνου. Τη δεκαετία του '70, τα Gayborhoods κατά βάση ήταν gay ghetto, σε παρρηκμασμένες γειτονιές, όπου τα ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα περιθωριοποιούνταν. Σήμερα, τα Gayborhoods έχουν περάσει από gentrification, και έχουν μετατραπεί σε γειτονιές για πλούσια λευκά ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα.

⁽¹¹⁾ <https://www.history.com/topics/immigration/tenements> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽¹²⁾ Cohen L. Stephan, *The Gay Liberation Youth Movement in New York "An Army of Lovers Cannot Fail"* (Routledge, 2007) σελ. 131

Εικόνα 8

Η περιοχή που βρισκόταν το Star House σήμερα

Το STAR House είχε 4 υπνοδωμάτια και φιλοξενούσε 20 άτομα – σύμφωνα με μαρτυρίες ακόμα και στο χώρο του WC.⁽¹³⁾ Η ιδιοκτήτρια του καταλύματος είχε κόψει την ηλεκτροδότηση, και ως εκ τούτου ο φωτισμός το βράδυ προερχόταν κυρίως από κεριά. Βάσει των φωτογραφιών, το κτήριο που στεγαζόταν το S.T.A.R. House ήταν τριώροφο, με εκτιμώμενη κάτοψη στα 70 τετραγωνικά μέτρα. Συνεπώς προκύπτει ότι η αναλογία τετραγωνικών ανά κάτοικο δεν ήταν μεγαλύτερη από 10 τετραγωνικά μέτρα. Οι κάτοικοι του STAR House ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία Αφροαμερικανοί/ες και Λατίνοι/ες.

Όπως αναφέρει η Sylvia Rivera στην συνέντευξη της στην Leslie Feinber: «Δίναμε τροφή σε κόσμο και ρούχα. Βοηθήσαμε στο να μπορεί να υπάρχει η κατοικία. Πληρώναμε το νοίκι. Δεν θέλαμε τα παιδιά να είναι έξω στους δρόμους ψάχνοντας χρήματα. Πάντα υπήρχε φαγητό στο σπίτι και πάντα περνώγαμε καλά».⁽¹⁴⁾

Φιλοδοξία των Rivera και Johnson ήταν ο τελευταίος όροφος να λειτουργήσει ως εκπαιδευτικός χώρος, όπου τα άτομα που διέμεναν εκεί θα μάθαιναν γραφή και ανάγνωση.⁽¹⁵⁾ Πολλοί και πολλές από τους κατοίκους είχαν εκδιωχθεί από τα σπίτια τους και κατ' επέκταση από τα σχολεία τους, οπότε δεν είχαν ολοκληρώσει τη βασική τους εκπαίδευση. Αυτή η φιλοδοξία δεν κατάφερε να υλοποιηθεί.

⁽¹³⁾ Watson Steve, Stonewall 1979: The Drag of Politics, (Village Voice, 25 Ιουνίου 1979)

⁽¹⁴⁾ <https://www.queerbible.com/queerbible/2017/10/8/interview-sylvia-rivera-by-leslie-feinberg> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽¹⁵⁾ Feinberg Leslie, Street Transvestite Action Revolutionaries (Lavender & Red, part 73, 24 Σεπτεμβρίου 2006) <https://www.workers.org/2006/us/lavender-red-73/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 9

Φωτογραφία από το κτήριο που στέγαζε το Star House, 1939

Σύμφωνα με δηλώσεις της Riviera, η γειτονιά είχε αγκαλιάσει το εγχείρημα, καθώς οι εργαζόμενοι και εργαζόμενες της περιοχής άφηναν τα παιδιά τους για babysitting στο STAR House. Επίσης το STAR House παρείχε τροφή (που είχε σε αφθονία) στους κατοίκους της περιοχής.⁽¹⁶⁾

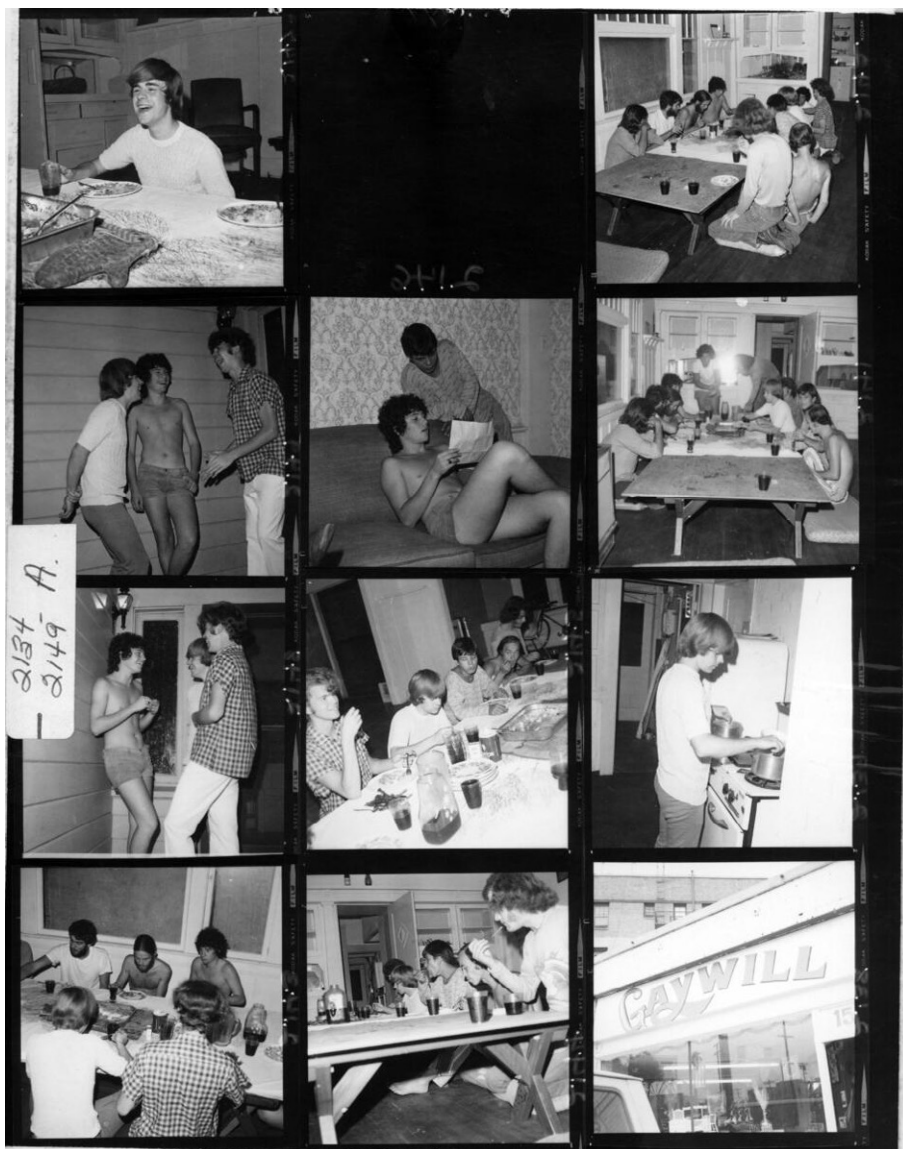
Τον Ιούλιο του 1971, λιγότερο από ένα χρόνο από το άνοιγμα του, έκλεισε το εγχείρημα, καθώς αδυνατούσαν να καλύψουν τις οικονομικές απαιτήσεις του ενοικίου.⁽¹⁷⁾ Το κτήριο όπου στεγαζόταν το STAR House κατεδαφίστηκε, και μετέπειτα χτίστηκε ένα καινούριο κτήριο. Παρά το σύντομο της λειτουργίας του, το STAR House άνοιξε το δρόμο για δεκάδες άλλα αυτό-οργανωμένα εγχειρήματα στέγασης ΛΟΑΤΚΙ+ υποκειμένων.

⁽¹⁶⁾ Rivera Sylvia, Queens in Exile: The Forgotten Ones, (GenderQueer: Voices from Beyond the Sexual Binary, 2002)

⁽¹⁷⁾ Woodham, Rebecca and Clio Admin. "Site of the STAR House (1970)." Clio: Your Guide to History. 3 Δεκεμβρίου, 2020. Πρόσβαση 13 Ιουλίου, 2022. <https://www.theclio.com/entry/121132> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

2.2

Liberation Houses: Οι Απελευθερωμένες

Εικόνα 10

Στιγμιότυπα από τη ζωή στο Liberation House

Το 1971, ακτιβιστές, μέλη του GLF, πραγματοποίησαν συναντήσεις στο σπίτι του John Platania, προκειμένου να ιδρύσουν μια οργάνωση η οποία θα προσέφερε κοινωνικές υπηρεσίες σε ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα. Η οργάνωση ονομάστηκε Gay Community Services Center (GCSC), και στα πλαίσια της συγκροτήθηκε ένα ενδεδειγμένο σχέδιο ανάπτυξης δομών και παροχών για ΛΟΑΤΚΙ+ που βρίσκονταν σε ανάγκη. Η πρώτη δράση του σχεδίου αυτού ήταν η διαμόρφωση μιας δομής που θα φιλοξενούσε ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα, που είχαν ανάγκη από στέγαση.⁽¹⁸⁾

Το 1971 το GCSC με 35\$ στον λογαριασμό του, άνοιξε το αρχικό Liberation House, την πρώτη υποδομή στέγασης άστεγων gay ενηλίκων και νεολαίων. Βρισκόταν στην N. Edgemont Street και άνοιξε, όταν δέκα ομοφυλόφιλοι άντρες, που κοιμόντουσαν στο πάτωμα του καφενείου του GLF, έμειναν στον δρόμο μετά το κλείσιμο του καφενείου.

Μετάπειτα, θα ακολουθούσαν άλλα 4 Liberation Houses (στις περιοχές Van Ness, Oxford, Central και Las Palmas), εκ των οποίων το ένα θα ήταν αποκλειστικά για θηλυκότρες και γυναίκες. Το 6ο Liberation House λειτουργούσε ως μέρος ελεύθερης διαμονής για ένα βράδυ, άλλα έκλεισε πολύ σύντομα μετά το άνοιγμά του.⁽¹⁹⁾

Οι έξι κατοικίες, ήταν συγκεντρωμένες στις περιοχές μεταξύ του Hollywood και του Downtown, και κάθε μία εξυπηρετούσε υποκείμενα από διαφορετικές περιοχές. Οι απόπειρες καταγραφής των δομών και των κατοίκων τους δεν είναι ακριβείς. Υπάρχει εκτίμηση, ότι μέχρι το 1972, είχαν εξυπηρετηθεί συνολικά 200 gay άντρες και γυναίκες. Το 80% των ατόμων που στεγάστηκαν δήλωναν ετήσιο εισόδημα που αντιστοιχούσε πολύ κάτω από το όριο της φτώχειας.⁽²⁰⁾

Το αρχικό πλάνο, που σχεδιάστηκε από τον John Platania, ήταν να ενοικιάζει το GCSC κατοικίες με χαμηλό αντίτιμο, και στη συνέχεια να τις παραχωρεί σε 6 -10 άτομα, τα οποία είχαν δηλώσει ενδιαφέρον και βρισκόταν σε ανάγκη.⁽²¹⁾ Το παραπάνω πλάνο παρακάμφθηκε λόγω της μεγάλης ζήτησης, καθώς υπάρχουν μαρτυρίες ότι στο πρώτο Liberation House διέμεναν ταυτόχρονα 35 άτομα. Η διαμονή αυτών των ατόμων ήταν βραχύβια (από μερικές εβδομάδες μέχρι μήνες), και απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να παρακολουθούν τα προγράμματα εύρεσης εργασίας που διοργανώνονταν από το GCSC. Πέρα από τα προγράμματα εύρεσης εργασίας, υπήρχαν και διάφορα άλλα προγράμματα κατά βάση υγείας και ψυχολογικής υποστήριξης, τα οποία προσαρμοζόντουσαν στις ανάγκες των μελών του δικτύου.

⁽¹⁸⁾ Online Archive of California (OAC), L.A. Gay & Lesbian Center Records

⁽¹⁹⁾ Consulting GPA, SurveyLA LGBT Historic Context Statement City of Los Angeles Department of City Planning Office of Historic Resources, 2014, σελ. 71

⁽²⁰⁾ Baldwin M. Ian, Family Housing, and the Political Geography of Gay Liberation in Los Angeles County, 1960 – 1986, (2016). UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 2632, σελ. 13

⁽²¹⁾ Baldwin M. Ian, Rethinking the "Era of Limits": Equitable Housing, Gay Liberation, and the Opening of the American Family in Greater Los Angeles during the Long 1970s, California History, 2014, 91(3):42-59), σελ. 44

Το ενοίκιο των κατοίκων του Liberation House ήταν 1.50\$ τη μέρα. Μια από τις βασικές επιδιώξεις των Liberation Houses, ήταν η ολική απελευθέρωση από τα οικονομικά δεσμά που δεν επέτρεπαν στο υποκείμενο να δηλώνει δημόσια και ελεύθερα την ταυτότητα που το εκφράζει.

Στα Liberation Houses, τα ΛΟΑΤΚΙ+ διαμόρφωναν ένα queer περιβάλλον ασφάλειας. Τα σπίτια εξασφάλιζαν πολλά παραπάνω από μία στέγη. Επί της ουσίας, τα ΛΟΑΤΚΙ+ που διέμεναν εκεί δημιουργούσαν οικογενειακά περιβάλλοντα, προκειμένου να θεραπεύσουν το τραύμα της εγκατάλειψης από τις οικογένειες τους.⁽²²⁾ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι εντός των κατοικιών, τα μέλη αποκάλυψαν το ένα το άλλο «αδερφό» και «αδερφή».

Εικόνα 11

Η είσοδος στο 2ο Liberation House στην 1322 Van Ness

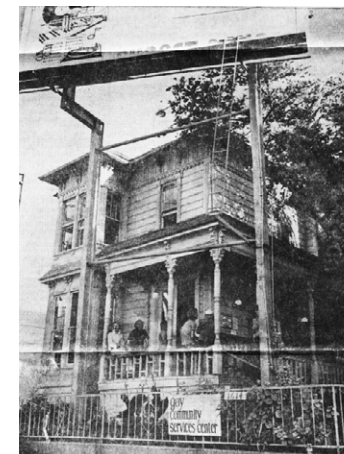
⁽²²⁾ Baldwin M. Ian, *Family Housing, and the Political Geography of Gay Liberation in Los Angeles County, 1960 – 1986*, (2016). UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 2632, σελ. 13

2.2.1 Gay Community Services Center (GCSC)

Το GCSC άνοιξε τις πόρτες του τον Οκτώβρη του 1971 λίγους μήνες πριν την ίδρυση του πρώτου Liberation House. Το GCSC στεγάστηκε σε ένα κτήριο βικτωριανής αισθητικής, σχεδιασμένο από τον William Eastlake, στο 1614 Wilshire Boulevard. Το κέντρο παρείχε στέγαση, αλλά και υπηρεσίες εύρεσης εργασίας και εκπαίδευσης. Οι υπηρεσίες ήταν δωρεάν, με εξαίρεση τη στέγαση, η οποία, όπως και στην περίπτωση των Liberation Houses, παρέχονταν με ένα συμβολικό αντίτιμο ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε κάτοικου.

Το GCSC βρισκόταν στη περιοχή Westlake του Λος Άντζελες. Μια πυκνοκατοικημένη περιοχή, που στο παρελθόν είχε εποικηθεί από δυτικούς εσωτερικούς μετανάστες, οι οποίοι ήταν έμποροι και έχτισαν κατοικίες Βικτωριανής αρχιτεκτονικής. Με το πέρασμα των χρόνων, η περιοχή υποβαθμίστηκε, και την δεκαετία του 1960, μετακόμιζαν εκεί ντόπιοι εργάτες προκειμένου να διαμείνουν σε διαμερίσματα με φθηνό ενοίκιο.⁽²³⁾

Το προσωπικό του αποτελούνταν αποκλειστικά από ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα, και η εργασία που παρείχαν (με ελάχιστες εξαιρέσεις οργανικού προσωπικού) ήταν εθελοντική. Εκτιμάται ότι μέχρι το 1972, 75.000 άτομα ζήτησαν τη βοήθεια του κέντρου.⁽²⁴⁾ Το 1974, το GCSC ήταν η πρώτη ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση που κατάφερε να λάβει κρατική επιχορήγηση, μετά από τρία χρόνια αποτυχημένων αιτήσεων.⁽²⁵⁾ Το 1975, το GCSC μετακόμισε από το 1614 Wilshire Boulevard στο 1213 North Highland Avenue.

Εικόνα 12

Η είσοδος στο 2ο Liberation House στην 1322 Van Ness

⁽²³⁾ <https://thepridela.com/2015/10/macarthur-park-was-cruisy-in-the-dark/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽²⁴⁾ Online Archive of California (OAC), L.A. Gay & Lesbian Center Records

⁽²⁵⁾ <https://www.laconservancy.org/locations/liberation-house> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

2.2.2 Το πρώτο Liberation House – 1168 N. Edgemont Street

Το πρώτο Liberation House προέκυψε μέσα από την μετατροπή μιας μονοκατοικίας, η οποία εντασσόταν στο αρχιτεκτονικό ρεύμα της αποικιακής αναγέννησης, σε ξενώνα ΛΟΑΤΚΙ+.⁽²⁶⁾ Η κατοικία βρισκόταν στην 1168 N. Edgemont Street στο East Hollywood του Λος Άντζελες,

Εικόνα 13

Το κτήριο που στεγάστηκε το 1ο Lib House

Η κατοικία εκ πρώτης όψεως, είναι μια τυπική κατοικία της περιοχής, που όμως στο εσωτερικό της μετατράπηκε σε ένα άσυλο για μερικούς δεκάδες ανθρώπους.

Η περιοχή του East Hollywood τη δεκαετία του 1970, κατοικούνταν κυρίως από μετανάστες και μετανάστριες. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι την ίδια χρονιά, το 53.3% των κατοίκων του East Hollywood είτε ήταν μετανάστες/ριες, είτε παιδιά μεταναστών/ριών. Το 25% μίλαγε Ισπανικά, ενώ το 20% γλώσσες από την Ασία. Μόλις το 5% του πληθυσμού εντασσόταν στον αφροαμερικάνικο πληθυσμό.⁽²⁷⁾

Προκειμένου το κτήριο να καταστεί κατοικήσιμο, απαιτούνταν αρκετές εργασίες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από τους ένοικους του. Είχε 4 υπνοδωμάτια, και φιλοξενούσε περίπου 35 άτομα. Οι ηλικίες των κατοίκων ήταν μεταξύ 18 και 35 χρονών.

⁽²⁶⁾ <https://queermapping.org/place/liberation-house> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽²⁷⁾ <https://easthollywood.tripod.com/history.html> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Σύμφωνα με μαρτυρίες του Ian M. Baldwin τα Liberation Houses «δεν ήταν ξενώνες αστέγων, αλλά ένα μέρος απελευθέρωσης». Το πρόγραμμα της κατοικίας ήταν αυστηρώς ορισμένο, και είχε στόχο να βοηθήσει τα μέλη της να ενταχθούν στο κοινωνικό ιστό. Στο διάστημα 9 το πρωί με 5 το απόγευμα, τα μέλη του σπιτιού έφευγαν είτε για εργασία ή αναζήτησης της, είτε για να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Αυτή η κινητικότητα, αποσκοπούσε στο να κινητοποιήσει τα ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα να μην είναι στάσιμα, αλλά διαρκώς σε κίνηση προκειμένου να καταφέρουν να ορίσουν τις ζωές τους.

Κατά την επιστροφή των μελών στο σπίτι στις 5, υπήρχε δείπνο, όπου επί της ουσίας τροφοδοτούνταν συζητήσεις με κύριο στόχο την πολιτική αφύπνιση των μελών.

Τα Liberation Houses δεν υπάρχουν σήμερα. Θεωρούνται αρχέτυπο ανάπτυξης δομών στέγασης για τα ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα. Η προσπάθεια ταυτόχρονης φροντίδας των ΛΟΑΤΚΙ+ και ενδυνάμωσης τους αποτέλεσε οδηγό για την διαμόρφωση σύγχρονων κρατικών δομών στο σήμερα.

Εικόνα 14

Κάτοικοι του Liberation House στην 1168 Edgemont Street στο σαλόνι

Εικόνα 15
Στιγμιότυπα από τη ζωή στο Liberation House

2.2.3 Survival House (Golden Gate Gay Liberation House)

Το Golden Gate Gay Liberation House (Survival House) ιδρύθηκε το 1973 στο Σαν Φρανσίσκο των ΗΠΑ, και προσπάθησε να ακολουθήσει την δομή των Liberation Houses. Βρισκόταν στη 934 Page Street από το 1973 μέχρι το 1976, ενώ το 1976 μεταφέρθηκε στο Haight Street. Τη δεκαετία του 1970, το Lower Haight ήταν μια υποβαθμισμένη περιοχή, που μαστιζόταν από το εμπόριο ναρκωτικών και την βίαια παραβατικότητα.⁽²⁸⁾

Το Survival House παρείχε στέγαση, τροφή και διασυνδέσεις για εύρεση εργασίας. Οι κάτοικοι του προερχόταν από ένα ευρύ φάσμα: σεξ-εργάτες/ριες νέοι/νές που εκδιώχθηκαν από τις κατοικίες τους, βετεράνοι πολέμου, και άτομα σε αναστολή ποινής φυλάκισης. Το 50% ήταν κάτω των 21 ετών, και το 30% από 22 μέχρι 44. Το 45% ήταν λευκοί/ες, το 33% Αφροαμερικανοί/ες, το 9% Λατίνοι/ες, το 2% Ασιάτες/ισσες.⁽²⁹⁾

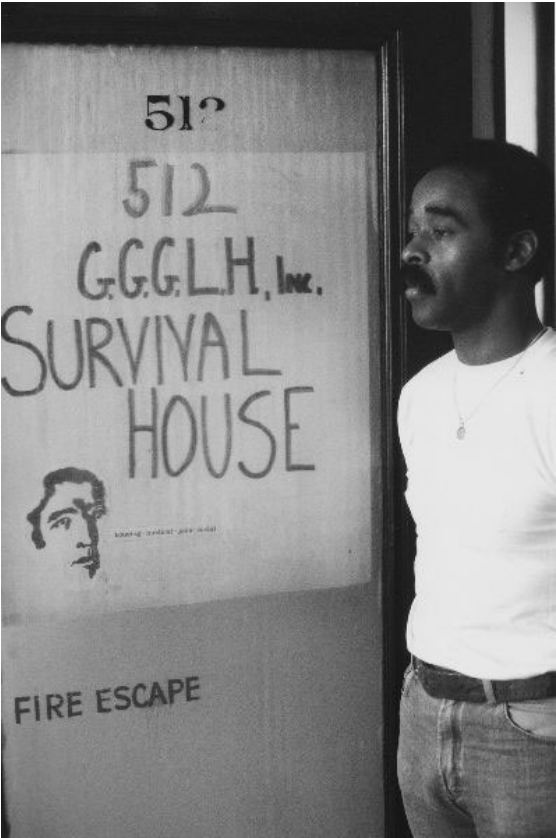
Εικόνα 16
Το Survival House στο Lower Haight

⁽²⁸⁾ Zotto Ben, A Brief History of Lower Haight, (Victorian Alliance's 2018 House Tour, 2018), <https://bzotto.medium.com/a-brief-history-of-san-franciscos-lower-haight-c0cd002f5d55> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽²⁹⁾ Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021), σελ. 263

Οι κάτοικοι επιτρεπόταν να μείνουν ένα σύντομο χρονικό διάστημα χωρίς να πληρώσουν ενοίκιο. Μετά το πέρας του παραπάνω διαστήματος, θα έπρεπε είτε να δώσουν ένα χρηματικό αντίτιμο από την εργασία τους, είτε να παρέχουν βοήθεια σε μη-κυβερνητικές δομές ως αντάλλαγμα.

Φαίνεται ότι οι περισσότεροι κάτοικοι βίωναν μια αίσθηση οικογένειας και σύνδεσης εντός του Survival House. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ένας κάτοικος: «Δεν είχα που να μείνω. Δεν είχα λεφτά. Και ήμουν μόνος εκείνη την περίοδο και είχα ανάγκη να μιλήσω κάπου. Και αισθανόμουν ότι σε αυτό το σπίτι (σσ. το Survival House) ήταν η οικογένεια μου με κάποιο τρόπο».⁽³⁰⁾

Εικόνα 17

Ο ιδρυτής του Survival House, F. E. Mitchell, μπροστά από την είσοδο των γραφείων της οργάνωσης

⁽³⁰⁾ Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021), σελ. 267

2.3 Επί μέρους συμπεράσματα

Όνομα	Περιοχή	Χαρακτηριστικά Περιόχης	Έτος	Τρόπος διαχείρισης	Κατόληξη	Διάρκεια	Αριθμός Κατοίκων	Ταυτότητα/Σεξουαλικότητα	Φυλή	Είδος	Παροχές	Σχόλια
STAR House	East Village, South, Los Angeles, Νέα Υόρκη	Υποβαθμισμένη	1970	Αυτό-οργανωμένη	Εκκένωση	1 έτος	20	Gay άντρες Trans γυναίκες	Λατίνοι/ές Αφροαμερικανοί/ές	Μακροπρόθεσμη	Στέγαση	
Gay Community Services Center	Westlake South, Los Angeles	Υποβαθμισμένη	1971	Κρατική	Κρατική Απορρόφηση	-	-	Gay άντρες	Λευκοί/ές Αφροαμερικανοί/ές Λατίνοι/ές	Drop - In Center	Στέγαση / Εύρεση Εργασίας / Ψυχολογική Υποστήριξη	Μετεξέλιχθηκε στο Los Angeles LGBT Center
Liberation House	East Hollywood, Los Angeles	Υποβαθμισμένη	1971	Ιδιωτική	Έκλεισε	13 έτη	30	Gay άντρες	Λευκοί/ές Αφροαμερικανοί/ές Λατίνοι/ές	Βραχυπρόθεσμη	Στέγαση	
Survival House	Lower Haight, San Francisco	Υποβαθμισμένη	1977	Κρατική	Έκλεισε όταν σταμάτησε η κρατική επιχορήγηση	3 έτη	-	Gay άντρες Gay γυναίκες Trans γυναίκες	Λευκοί/ές Αφροαμερικανοί/ές Λατίνοι/ές	Βραχυπρόθεσμη	Στέγαση	

Πίνακας 1
Χαρακτηριστικά Εγχειρημάτων 2^{ου} Κεφαλαίου

Προκύπτει το συμπέρασμα ότι το σύνολο των εγχειρημάτων που αναφέρθηκαν βρισκόταν σε υποβαθμισμένες περιοχές. Η εξήγηση για το παραπάνω είναι πολυεπίπεδη. Από τη μία, τα χαμηλά ενοίκια ήταν βασική προϋπόθεση για τα εγχειρήματα συλλογικής στέγασης κατά βάση φτωχών υποκειμένων. Από την άλλη, στις υποβαθμισμένες περιοχές, τα ΛΟΑΤΚΙ+ φαίνεται να μπορούσαν να εγκλιματιστούν πιο αρμονικά με τους υπόλοιπους καταπιεσμένους και καταπιεσμένες, όπως για παράδειγμα με τις φυλετικές μειονότητες.

Το γεγονός ότι τόσο τα άτομα που ηγήθηκαν των προσπαθειών, όσο και τα άτομα που διέμεναν σε αυτά, δεν είχαν στην ιδιοκτησία τους κάποια μορφής στέγασης, αποτέλεσε βασικό παράγοντα εξέλιξης των προσπαθειών αυτών. Ενδεικτικό είναι ότι το σύνολο των εγχειρημάτων στεγάστηκαν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες, και ότι συχνά οι ανάγκες του ενοικίου δεν μπορούσαν να καλυφθούν.

Παρατηρούνται διάφορα επίπεδα στη ριζοσπαστικότητα των παραπάνω εγχειρημάτων. Το STAR House δεν έτυχε καμίας κρατικής χρηματοδότησης, όχι μόνο γιατί το κράτος δεν αναγνώριζε την προσπάθεια, αλλά επειδή οι ιδρύτριες του (Rivera & Johnson), ως ενεργά μέλη του Street Transvestite Action Revolutionaries και φιλικά προσκείμενες στη μαρξιστική θεωρία, αρνούνταν την βοήθεια του. Από την άλλη, οι ιδρυτές του Survival House, προσπάθησαν να αμβλύνουν τις ριζοσπαστικές πολιτικές τοποθετήσεις τους, προκειμένου να μπορούν να προσελκύσουν κρατικές επιχορηγήσεις.⁽³¹⁾

Χωρικό χαρακτηριστικό του συνόλου των δομών που αναφέρθηκαν ήταν η ανάγκη για μεγάλους κοινόχρηστους χώρους. Το γεγονός ότι τα ΛΟΑΤΚΙ+ κρύβονταν στη ντουλάπα τους λόγω της καταπίεσης που βίωναν από τις οικογένειες τους και τον κυρίαρχο τρόπο ζωής, δημιούργησε μια πηγαία ανάγκη για συλλογική ζωή, η οποία πέρασε μέσα από την κουζίνα και τις μεγάλες τραπεζαρίες, τα μεγάλα καθιστικά, και τις κοινόχρηστες αυλές. Τα παραπάνω προσομοιάζουν σε μια κοινοβιακή διαβίωση, η οποία προέκυψε από την αναγκαιότητα της «αίσθησης του ανήκειν» και της κοινωνικοποίησης. Το διαφορετικό υπόδειγμα κατοίκησης εκείνη την περίοδο δημιουργήθηκε από ανάγκη, και όχι τόσο από συνειδητή επιλογή. Η ιδιωτικότητα που παρέχουν τα ξεχωριστά δωμάτια, περνάει σε δεύτερη μοίρα, αφού κατά βάση, οι χώροι εξυπηρετούσαν παραπάνω άτομα απ' όσα είχαν προβλεφθεί στο στάδιο του σχεδιασμού.

Συνεπώς, ενώ στο σύνολο τους ξεκίνησαν με στόχο να παρέχουν στέγαση, ήταν κάτι παραπάνω από αυτό. Η υλική ανάγκη της στέγασης συγκεράζονταν με την κοινωνική ανάγκη για την δημιουργία συλλογικοτήτων, που θα έθεταν διαφορετικά υποδείγματα διαβίωσης, συλλογικής κατοίκησης και αποδοχής. Σε αυτά τα εγχειρήματα, τα μέλη θα δοκίμαζαν διαφορετικά μοντέλα διαπροσωπικών σχέσεων – είτε ερωτικών είτε κοινωνικών – που δεν χώραγαν στο κυρίαρχο πλαίσιο της περιόδου. Ίσως αυτό το στοιχείο αποτέλεσε και τον βασικό παράγοντα επιτυχίας τους.

⁽³¹⁾ Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021), σελ. 257

Η συλλογικότητα περνούσε μέσα από το φάσμα χτισίματος, επί της ουσίας από την αρχή, μιας νέας οικογένειας. Η Sylvia Riviera αναφερόταν στα μέλη του STAR House ως «παιδιά» της, ενώ στα Liberation Houses τα μέλη (βάσει οδηγιών) αναφερόταν το ένα στο άλλο ως «αδέρφια». Τα παραπάνω δείχνουν ότι ενώ η υλική ανάγκη της στέγασης ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τα φτωχά και ενδεχομένως άστεγα μέλη των κατοικιών, η μεγαλύτερη αναγκαιότητα ήταν αυτή της αποδοχής, της φροντίδας και κατ' επέκταση του σχηματισμού μιας μορφής οικογένειας. Η οικογένεια εν προκειμένω, και σε αντίθεση με το δοσμένο κοινωνικό πλαίσιο, δεν είναι ένας δεσμός εξ αίματος. Είναι ένας δεσμός συντροφικότητας και αλληλεγγύης, που οικοδομείται τόσο μέσα από την τριβή, αλλά κατά βάση μέσα από τα κοινά βιώματα και την κοινή αφετηρία των μελών του.

Επίσης, προκύπτει από την έρευνα ότι οι αυτό-οργανωμένες δομές δεν έθεταν άνω όριο στον χρόνο διαμονής των κατοίκων, ενώ οι δομές που λάμβαναν κρατικές επιχορηγήσεις διακήρυτταν ότι η διαμονή θα είναι βραχύβια (ακόμα και αν κάτι τέτοιο δεν υλοποιούνταν στο τέλος). Μια εξήγηση για αυτήν την διαφορά είναι ότι στις αυτό-οργανωμένες δομές, τα υποκείμενα εμπλεκόντουσαν πιο ενεργά στη διαχείριση της οικίας και τον οικονομικό βιοπορισμό, και σφυρηλατούσαν πιο σφικτές κοινωνικές σχέσεις, σε σχέση με τις υπόλοιπες δομές όπου ανακυκλώνονταν διαρκώς τα άτομα.

Το κύμα καταλήψεων στέγης στην Ευρώπη
τις δεκαετίες του 1970 και 1980
και τα ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρήματα

Από το 1970 και μετά, αναπτύχθηκε στην Ευρώπη ένα ευρύ κίνημα καταλήψεων στέγης – απόρροια της ευρύτερης ριζοσπαστικοποίησης της περιόδου και της επιρροής της εξέγερσης του Μάη του '68. Το κίνημα αυτό αναπτύχθηκε με διαφορετικές ταχύτητες σε κάθε χώρα, και απαντούσε στα υψηλά ενοίκια της περιόδου, στην αναγκαιότητα στέγασης, αλλά και στην αναζήτηση διαφορετικών υποδειγμάτων συλλογικής κατοίκησης.

Η κορύφωση του κινήματος εντοπίζεται στην Γερμανία, στην Αγγλία, στην Ισπανία, στην Ιταλία και σε πλήθος άλλων ευρωπαϊκών χωρών την δεκαετία του 1980. Το κίνημα αυτό αναπτύχθηκε και στην Ελλάδα, με αρκετές καταλήψεις να παραμένουν ενεργές μέχρι και σήμερα. Η ποιοτική διαφορά στη χώρα μας είναι ότι οι καταλήψεις ήταν στην πλειοψηφία τους πολιτικά εγχειρήματα που τα στήριζαν πολιτικές οργανώσεις και συλλογικότητες, και όχι καταλήψεις στέγης. Το κίνημα των καταλήψεων στέγης είχε σαφείς πολιτικές προεκτάσεις στον χώρο της Αναρχίας, της Αυτονομίας και της Άκρας Αριστεράς, αλλά δεν περιορίστηκε εκεί.

3.1

Brixton: Οι Νεράιδες

Η οικονομική δυσπραγία των κατοίκων του Λονδίνου σε συνδυασμό με την ευρεία ριζοσπαστικότητα της περιόδου, αποτέλεσαν τις βασικές παραμέτρους ανάπτυξης του κινήματος των καταλήψεων. Εκτιμάται ότι ο αριθμός των καταληψιών στο Λονδίνο το 1975 ήταν 40.000 με 50.000. Λόγω του μεγάλου αυτού αριθμού, υπήρχε μια σχετική ανοχή από το τοπικό κράτος, καθώς αδυνατούσε να τους διαχειριστεί και να τους παρέχει στέγη.⁽³²⁾

Το Brixton είναι μια συνοικία του νότιου Λονδίνου, που ανήκει στο δήμο του Lambeth. Την δεκαετία του '70 και του '80, το Brixton βίωσε τεράστια πληθυσμιακή αύξηση, ενώ ταυτόχρονα ήταν μια από τις πιο φτωχές περιοχές του κέντρου του Λονδίνου, με υψηλά ποσοστά ανεργίας και εγκληματικότητας. Οι παραπάνω συνθήκες, σε συνδυασμό με την εντεινόμενη καταπίεση των μειονοτήτων, οδήγησαν στην γνωστή εξέγερση του Brixton το 1981. Αφορμή, ήταν ο ρατσισμός και η βία που βίωνε η κοινότητα των μαύρων από την λευκή αστυνομία του Λονδίνου.

Σε αυτή την περιοχή την δεκαετία του 1970, αναπτύχθηκε ένα πρωτοφανές κίνημα καταλήψεων άδειων κτηρίων, το οποίο αναζητούσε υλικές απαντήσεις στο πρόβλημα στέγασης των φτωχών, των μειονοτήτων και των ευρύτερα καταπιεσμένων. Στο Δήμο του Lambeth του Λονδίνου, το 4.6% των κατοικιών ήταν κενές.⁽³³⁾

⁽³²⁾ <https://libcom.org/article/radical-history-121-railton-road-lambeth> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽³³⁾ Cook Matt, *Queer Domesticities – Homosexuality and Home Life in Twentieth – Century London*, (Palgrave Macmillan, 2014), σελ. 201

Η πρώτη επιτυχημένη κατάληψη (σε ένα άδειο διαμέρισμα) πραγματοποιήθηκε στη περιοχή του Brixton από μέλος του παραρτήματος των Black Panthers⁽³⁴⁾ στην Αγγλία, στην οδό Railton.⁽³⁵⁾ Κάτω από την πίεση της αστυνομίας, η κατάληψη σύντομα εγκαταλείφθηκε, αλλά είχε ανοίξει το δρόμο για περισσότερες καταλήψεις στην οδό Railton και Maydall.

Μεταξύ των οδών Railton και Maydall, βρισκόταν μια από τις πιο υποβαθμισμένες και ερειπωμένες περιοχές του δήμου του Lambeth, όπου μόλις 22 κατοικίες από το σύνολο των κατοικιών της περιοχής είχαν χαρακτηριστεί ως κατοικήσιμες. Εκεί υπήρξε εύφορο έδαφος για πολλαπλές καταλήψεις που ξεκίνησαν και σχημάτισαν ένα gay κοινόβιο. Η ποιοτική διαφορά του συγκεκριμένου κοινοβίου, σε σχέση με τα εγχειρήματα στις ΗΠΑ που μελετήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι ότι δεν αφορούσε ένα συγκεκριμένο κτήριο ή ένα διαμέρισμα, αλλά μία ολόκληρη γειτονιά. Είναι ενδεχομένως ένα από τα λίγα ιστορικά παραδείγματα όπου αναπτύσσεται παρόμοιο εγχείρημα.

Αρχικός πυρήνας αυτών των εγχειρημάτων ήταν το South London Gay Community Centre, το οποίο λειτούργησε ως προπύργιο για ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεις.

Εικόνα 18

Στιγμιότυπο από ΛΟΑΤΚΙ+ κινητοποίηση στην περιοχή του Brixton την περίοδο 1974 - 1976

⁽³⁴⁾ Το «Κόμμα των Μαύρων Πανθήρων για την αυτο-άμυνα (Black Panther Party for Self-Defense, ήταν μια επαναστατική οργάνωση αфро-αμερικανών, με αρχικό στόχο να περιφρουρούν αфро-αμερικανικές γειτονιές από την βία της αστυνομίας

⁽³⁵⁾ Vasudevan Alexander, *Autonomous City: A history of urban squatting* (Verso, 2017), σελ. 76

3.1.1 South London Gay Community Centre

Το South London Gay Community Centre άνοιξε το 1974, όταν πραγματοποιήθηκε κατάληψη από μέλη του South London Gay Liberation (SLGL)⁽³⁶⁾ σε ένα άδειο κατάστημα στην οδό Railton 78, το οποίο αποτελείτο από δύο ορόφους και ένα υπόγειο.⁽³⁷⁾ Το συγκεκριμένο κτήριο επιλέχθηκε, καθώς γειτνιάζε με εδραιωμένες καταλήψεις της περιοχής, όπως Woman's Place που ήταν μεσοτοιχία στον αριθμό 80.

Εικόνα 19

Η είσοδος στο South London Gay Community Center

Το κέντρο έδινε βήμα στα ΛΟΑΤΚΙ+ του νότιου Λονδίνου να κοινωνικοποιηθούν, και αποτελούσε ένα safe space όπου μπορούσαν να καταφύγουν. Ήταν επί της ουσίας, ένα drop-in center για τα ΛΟΑΤΚΙ+,⁽³⁸⁾ που διοργάνωνε συναντήσεις κάθε εβδομάδα και διάφορες εκδηλώσεις (από θεατρικές πρόβες μέχρι μαθήματα πάλης). Το κέντρο εκκενώθηκε μετά από επέμβαση της αστυνομίας το 1976.

Μέσα από το κέντρο, θα διαμορφώνονταν ριζοσπαστικές ομάδες που θα προχωρούσαν στην κατάληψη 12 γειτονικών κτηρίων στις παράλληλες οδούς Railton και Maydall.

⁽³⁶⁾ Το 1972, ακτιβιστές από το GLF (Gay Liberation Front) ίδρυσαν παράρτημα στο Νότιο Λονδίνο, το South London Gay Liberation (SLGL)

⁽³⁷⁾ <https://www.unfinishedhistories.com/history/companies/brixton-faeries/south-london-gay-community-centre> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/2022

⁽³⁸⁾ Ez Little, Ian Townson Archive, (Bishopsgate Institute, 2021)

Μέσα από το υπάρχον φωτογραφικό υλικό, παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των μελών του SLGC ήταν λευκοί άντρες. Η εξήγηση του παραπάνω φαίνεται να είναι διττή: ενώ οι σχέσεις με τη μαύρη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα ήταν εγκάρδιες, υπήρχε μια απόσταση μεταξύ των αντίστοιχων εγχειρημάτων. Αυτή η απόσταση με τα μαύρα μέλη (κατά βάση Afro-Caribbean) της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας της περιοχής είχε ως συνέπεια οι καταλήψεις να είναι σχεδόν αποκλειστικά είτε λευκές είτε μαύρες.⁽³⁹⁾

Από την άλλη, ενώ το μανιφέστο του GLF προωθούσε την ισότητα και συγκρουόταν με τον σεξισμό και τα στερεότυπα φύλου, οι γυναίκες ήταν μια μειοψηφία στους κύκλους του, και αισθάνονταν παραγκωνισμένες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλές γυναίκες να εγκαταλείψουν το GLF και να ακολουθήσουν δύο δρόμους:

Να ενταχθούν στο Women's Liberation Movement (WLM). Το WLM αποτελούνταν κυρίως από λευκές μικροαστές γυναίκες που θεωρούσαν το ζήτημα της ομοφυλοφιλίας και των ΛΟΑΤΚΙ+ διεκδικήσεων ήσσονος σημασίας και αποπροσανατολιστικό ως προς τον στόχο τους.⁽⁴⁰⁾

Για όσες ασφυκτιούσαν κάτω από το πλαίσιο του WLM, να οργανωθούν σε δικές τους συλλογικότητες και να διαμορφώσουν τις δικές τους καταλήψεις – για τις οποίες υπάρχουν μόνο σκόρπιες αναφορές και όχι συγκροτημένη έρευνα.

Εικόνα 20

Συνάντηση μελών του South London Gay Community Centre το 1976

⁽³⁹⁾ Cook Matt, *Queer Domesticities – Homosexuality and Home Life in Twentieth – Century London*, (Palgrave Macmillan, 2014), σελ. 207

⁽⁴⁰⁾ Taylor Sarah, *Queer Neighbourhoods: Lesbian squats in London Fields*, (East End Women's Museum, 2021) <https://eastendwomensmuseum.org/blog/queer-neighbourhoods> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

3.1.2 Οι gay καταλήψεις σπιτιών στις οδούς Railton & Maydall

Εκείνη την περίοδο, έγιναν έντεκα καταλήψεις στην οδό Railton (μεταξύ των αριθμών 143 και 159) και στην παράλληλη οδό Maydall (μεταξύ των αριθμών 146 και 152). Σε αυτές τις καταλήψεις, έμειναν συνολικά από 50 έως 60 άντρες για διάστημα μίας εβδομάδας έως δέκα χρόνων.⁽⁴¹⁾ Από το φωτογραφικό υλικό, φαίνεται ότι οι καταλήψεις γίνονταν σε τυπικές διώροφες κατοικίες με στέγη και εμφανή οπτοπλινθοδομή.

Εικόνα 21

Άποψη του κοινόχρηστου κήπου - Στο βάθος διαφαίνονται οι κατοικίες στη Railton Road 157 και 159

Οι αιτίες που τα ΛΟΑΤΚΙ+ επέλεγαν να ζήσουν σε καταλήψεις στέγης είναι πολυποίκιλες. Κάποια άτομα προσπαθούσαν να ξεφύγουν από καταπιεστικές καταστάσεις στις ζωές τους ή από την αστεγία. Κάποια άλλα προσπαθούσαν να κοινωνικοποιηθούν με άτομα που μοιράζονται την ίδια σεξουαλικότητα. Κάποια, πιο πολιτικοποιημένα, είδαν το κίνημα των καταλήψεων ως εργαλείο στην σύγκρουση με την πατριαρχία και την ετεροκανονικότητα. Ενώ κάποια άλλα, απλά βρήκαν ένα φτηνό μέρος συλλογικής κατοίκησης με άτομα που μοιράζονται τις ίδιες ανησυχίες.⁽⁴²⁾

Στο παραπάνω πλαίσιο, οι καταλήψεις ήταν επί της ουσίας κοινόβια, όπου στόχος τους ήταν η συλλογικοποίηση όχι μόνο των υλικών αγαθών, αλλά και των επιθυμιών. Η σύγκρουση με την ετεροκανονικότητα μεταφραζόταν σε ανοιχτή σύγκρουση με τις straight σχέσεις και τη μονογαμία, και αναζήτηση διαφορετικών υποδειγμάτων διαπροσωπικών και ερωτικών σχέσεων. Ο πολυσυντροφικός έρωτας και οι ομαδικές σεξουαλικές πράξεις ήταν μια από τις κύριες επιδιώξεις του κοινοβίου.

⁽⁴¹⁾ Cook Matt, *Queer Domesticities – Homosexuality and Home Life in Twentieth – Century London*, (Palgrave Macmillan, 2014), σελ. 203

⁽⁴²⁾ <https://www.revoltinggays.com/squatting-a-gay-community>

Εικόνες 22 & 23

Στιγμές πολυσυντροφικότητας στις καταλήψεις του Brixton

Η πλειοψηφία των ατόμων που διέμεναν στην καταλήψεις ήταν μορφωμένα, και είχαν δουλειά. Δάσκαλοι, βιβλιοπώλες, ηλεκτρολόγοι, γαλατάδες – τα επαγγέλματα τους υποδεικνύουν ότι δεν ήταν άτομα αποκλεισμένα και εκδιωγμένα από την δημόσια σφαίρα, αλλά καθημερινοί άνθρωποι που προσπαθούσαν να ξεφύγουν από τις επιταγές του κυρίαρχου ετεροκανονικού πλαισίου. Μέσα από το εισόδημα τους, το οποίο συλλογικοποιούνταν, μπορούσαν τόσο να επιδιορθώνουν τις ζημιές των κατοικιών που βρίσκονταν σε κακή κατάσταση, όσο και να επιβιώνουν.

Εικόνα 24

Στιγμή της συλλογικής κατοίκησης στον κοινόχρηστο κήπο

Οι κάτοικοι γκρέμισαν τους φράχτες του ακάλυπτου που ένωνε τα κατειλημμένα σπίτια από την εσωτερική πλευρά τους, διαμορφώνοντας ένα κοινόχρηστο κήπο. Υπάρχουν μαρτυρίες ότι οι πόρτες που κοιτούσαν στον κοινόχρηστο κήπο ήταν συχνά ξεκλείδωτες – έτσι η πρόσβαση στις καταλήψεις μπορούσε να γίνεται χωρίς να χρειαστεί να περάσει κάποιος ή κάποια από τις οδούς Railton και Maydall. Στον κοινόχρηστο κήπο, λάμβαναν χώρα συναυλίες και θεατρικά δρώμενα, ενώ υπάρχουν μαρτυρίες και για ύπαρξη κατασκηνωτών.⁽⁴³⁾

Η κουζίνα αποτελούσε έναν από τους πυρήνες της κατάληψης – ήταν επί της ουσίας ένα «σπίτι μέσα στο σπίτι», όπου πέρα από το φαγητό, διεξάγονταν συζητήσεις και παιχνίδια.

Το 1977, το ανώτατο δημοτικό συμβούλιο του Λονδίνου παρείχε αμνηστία σε 8.000 καταλήψεις, και τους έδωσε τη δυνατότητα να υπογράψουν συμβάσεις περιορισμένου χρόνου στις κατοικίες που είχαν καταλάβει. Έτσι, σχηματίστηκαν οι στεγαστικοί συνεταιρισμοί (housing co-operatives), που θα διαχειριζόνταν την απαιτούμενη γραφειοκρατία για να συνταχθούν και να ολοκληρωθούν οι συμβάσεις. Το Brixton Housing Co-Op αποτελούσε ένα τέτοιο συνεταιρισμό, που σταδιακά μεταξύ του 1982 και 1984 απορρόφησε τις gay καταλήψεις. Εντός του Brixton Housing Co-Op δημιουργήθηκε μια gay υπό-ομάδα για να διαχειριστεί τα κτήρια τα οποία είχαν καταληφθεί ΛΟΑΤΚΙ+.⁽⁴⁴⁾

⁽⁴³⁾ <http://www.urban75.org/blog/the-brixton-fairies-and-the-south-london-gay-community-centre-brixton-1974-6/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁴⁴⁾ Cook Matt, *Queer Domesticities – Homosexuality and Home Life in Twentieth – Century London*, (Palgrave Macmillan, 2014), σελ. 203

Εικόνα 25

Η κουζίνα του 146 Maydall Road

Εικόνα 26

Εικόνα από τη τραπεζαρία σε μία από τις gay καταλήψεις του Brixton

3.2

Türkis Rosa Lila Villa: Οι Χρωματιστές

Στη Βιέννη αναπτύχθηκε ένα ιδιαίτερα ενεργό κύμα καταλήψεων τις δεκαετίες του '70 και του '80, το οποίο εμπνεύστηκε από το αντίστοιχο κύμα καταλήψεων της Γερμανίας.⁽⁴⁵⁾ Ως κεντρικά αιτήματα έθετε την κοινωνική αδικία, την έλλειψη στέγασης, την ανεργία και τη συνολική διαχείριση των κυβερνήσεων πάνω σε αυτά τα ζητήματα.⁽⁴⁶⁾ Πλάι σε αυτό το κύμα καταλήψεων αναπτύχθηκε και το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα που διεκδικούσε τα δικαιώματα της κοινότητας στην Αυστρία.

Προϊόν του κινήματος καταλήψεων κτηρίων ήταν η κατάληψη στην οδό Linke Wienzeile 102, που μετονομάστηκε σε "Türkis Rosa Lila Villa". Αρχικά, η κατάληψη ξεκίνησε από ένα άτομο τον Απρίλιο του 1982, και σύντομα ακολουθήσαν δεκάδες άλλα. Στην είσοδο του κτηρίου γράφτηκε «το πρώτο κτήριο για gay και λεσβίες».

Εικόνα 27

Η Türkis Rosa Lila Villa, λίγο μετά την κατάληψη της

⁽⁴⁵⁾ Fritsch Katharina, Schlitz Nicolas, Space Intruders — Analyzing Viennese squats from radical-democratic and biopolitical perspectives (#occupy and assemble», Transversal, 2013). | <https://transversal.at/transversal/1011/schlitz-fritsch/en> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁴⁶⁾ <https://theculturetrip.com/europe/austria/articles/viennas-turkis-rosa-lila-villa/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/2022

Η μετάφραση του “Türkis Rosa Lila” είναι «Τυρκουάζ, Ροζ, Μωβ». Τυρκουάζ για την τοπική transgender κοινότητα, ροζ καθώς οι Ναζί επέβαλλαν στα ΛΟΑΤΚΙ+ να έχουν καρφίτσες σε σχήμα ανεστραμμένου ροζ τριγώνου, και μωβ για το φεμινιστικό κίνημα τη δεκαετία του '70.⁽⁴⁷⁾ Δύο από τα παραπάνω χρώματα, πλέον αποτελούν τα χρώματα της trans σημαίας (ροζ, τυρκουάζ).

Το Türkis Rosa Lila Villa βρίσκεται στην 6^η συνοικία της Βιέννης, το Mariahilf, μια περιοχή με μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και αρκετές κατοικίες. Το Mariahilf (ή αλλιώς 6th district), τις δεκαετίες του 1970 και 1980 παράκμαζε, καθώς η αποβιομηχανοποίηση της περιοχής οδήγησε σε μείωση του πληθυσμού και σε γενικότερη οικονομική καμπή. Το 1980, καταστρώθηκε ένα σχέδιο αστικής αναγέννησης, το οποίο έδωσε άλλο χαρακτήρα στην περιοχή που διατηρείται μέχρι και σήμερα.⁽⁴⁸⁾

Το 1982, και μετά από μακρές διαπραγματεύσεις με τον τοπικό δήμο, στον οποίο άνηκε το κτήριο, δόθηκε στα άτομα της κατάληψης η δυνατότητα να το διαχειριστούν για 30 χρόνια, με δύο προϋποθέσεις: η πρώτη ήταν ότι θα το επισκεύαζαν (είχε αποφασιστεί η κατεδάφιση του) και θα το ανακαίνιζαν με δικά τους έξοδα. Σύμφωνα με τη δεύτερη, θα έπρεπε να αποτελεί ένα κέντρο ενημέρωσης της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας της Βιέννης.

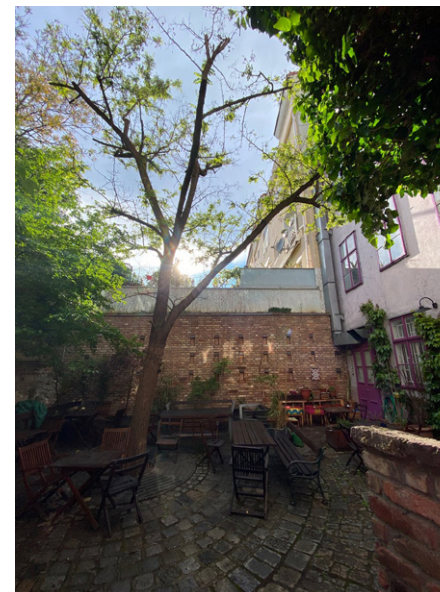
Εικόνα 28

Η Türkis Rosa Lila Villa την δεκαετία του 2000

⁽⁴⁷⁾ Hofer Astrid, The History of the Türkis Rosa Lila Villa, Vienna's LGBTQ Landmark (Culture Trip, 2020), <https://theculturetrip.com/europe/austria/articles/viennas-turkis-rosa-lila-villa/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁴⁸⁾ Franz Yvonne, Gentrification in Neighborhood Development: Case Studies from New York City, Berlin and Vienna, (Vienna University Press, 2015), σελ. 172

Η Türkis Rosa Lila Villa είναι ένα τριώροφο κτήριο, βαμμένο (πλέον) στα χρώματα του ονόματος του. Σήμερα είναι ένας αυτό-οργανωμένος χώρος συλλογικής κατοίκησης και λειτουργεί ως κοινωνικό κέντρο για τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα της πόλης. Στο ισόγειο λειτουργεί ένα καφέ, ένας κοινόχρηστος χώρος για συναντήσεις, ένα κέντρο συμβουλευτικής με βιβλιοθήκη, και ένας κοινόχρηστος κήπος. Οι υπόλοιποι δύο όροφοι έχουν αναδιαμορφωθεί σε τρία κοινόχρηστα διαμερίσματα.⁽⁴⁹⁾

Εικόνα 29

Ο κοινόχρηστος κήπος

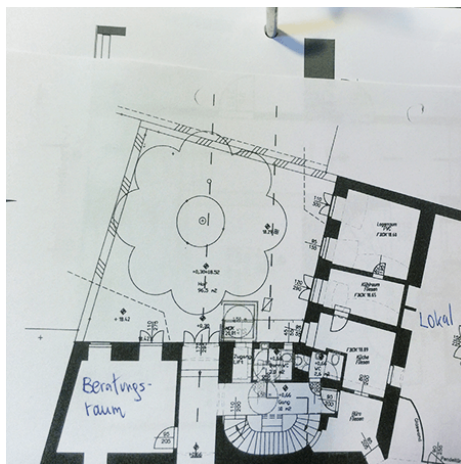

Εικόνα 30

Άποψη των διαμερισμάτων της Türkis Rosa Lila Villa από τον κήπο

⁽⁴⁹⁾ Wieger Julia, Reproductive Commons: From within and beyond the kitchen, (Chapter 18, Architecture and Feminisms: Ecologies, Economies, Technologies), Routledge, 2018, σελ. 235

Το κτήριο ανακαινίστηκε εκ νέου το 2018, προκειμένου να ενισχυθεί η προσβασιμότητα του από ΑΜΕΑ. Τα έξοδα της νέας ανακαίνισης καλύφθηκαν κατά βάση μέσα από crowdfunding (ενίσχυση από το κοινό). Στην ανακοίνωσή τους, τα μέλη του κέντρου ανέφεραν χαρακτηριστικά: «Δεν θέλουμε να αποκλείσουμε κανέναν/καμία/κανένα από τις παροχές μας».⁽⁵⁰⁾

Εικόνα 31

Τμήμα της κάτοψης ισόγειου της Türkis Rosa Lila Villa, όπου φαίνεται ο κοινόχρηστος κήπος και το κέντρο συμβουλευτικής (Beratungsraum)

3.3 Tuntenhaus: Οι Βασίλισσες

Το Βερολίνο τη δεκαετία του '20 και πριν την ανάληψη της κυβερνητικής εξουσίας από τον Χίτλερ, αποτελούσε μια πόλη όπου άνθιζε το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα της εποχής. Η πρώτη διαδήλωση των ΛΟΑΤΚΙ+ στην Ευρώπη πραγματοποιήθηκε το 1922 στο Βερολίνο. Προφανώς η παραπάνω εικόνα άλλαξε δραματικά την περίοδο του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά υπήρχαν οι ιστορικές, πολιτισμικές και κοινωνικές βάσεις για την μετέπειτα επάνοδο του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος στην πόλη.

Αντίστοιχα με την υπόλοιπη Ευρώπη τις δεκαετίες του '70 και του '80, το Βερολίνο ήταν μία από τις πρωτεύουσες που είχαν από τα πιο μαζικά κινήματα καταλήψεων στέγης. Οι αριθμοί των κατειλημμένων κτισμάτων εκείνη την περίοδο είναι αποκαλυπτικοί: το 1979 στη γειτονιά του Friedrichshain του Βερολίνου υπήρχαν 534 κατειλημμένα διαμερίσματα. Αντίστοιχα, στη γειτονιά Prenzlauer Berg, υπήρχαν 1.270 κατειλημμένα διαμερίσματα.⁽⁵¹⁾

⁽⁵⁰⁾ Από την ανακοίνωση για το crowdfunding της Türkis Rosa Lila Villa | <https://www.firefund.net/lilavilla>

⁽⁵¹⁾ Grasshoff Udo, Squatting and Schwarzwohnen in Times of Transition, 1989–1990 German Historical Institute London, Bulletin, Volume XLIII, No. 1, (German Historical Institute London, Μάιος 2021), σελ. 35

Με δεδομένο ότι εκείνη την περίοδο το Βερολίνο χωρίζονταν στο Ανατολικό, της Σοσιαλιστικής Ανατολικής Γερμανίας, και στο Δυτικό, της Δυτικής Γερμανίας, αξίζει να αναφερθεί ότι το φαινόμενο των καταλήψεων δεν αποτελούσε αποκλειστικότητα κάποιας από τις δύο πλευρές. Χιλιάδες κάτοικοι της Ανατολικής Γερμανίας μετακόμιζαν σε άδεια διαμερίσματα, δίχως την απαιτούμενη άδεια από το κράτος. Το φαινόμενο είχε την ονομασία “squatting” (καταλήψεις), ενώ αντίστοιχα εγχειρήματα στη Δυτική Γερμανία ονομάζονταν “schwarzwohnen” (μένοντας στο μαύρο).

Η ανάπτυξη του φαινομένου των καταλήψεων στέγης, σε συνδυασμό με τη διαδρομή του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος στο Βερολίνο, αποτέλεσαν εύφορο έδαφος για την εμφάνιση ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεων στέγης. Χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα των παραπάνω καταλήψεων ήταν τα Tuntenhaus. Τα Tuntenhaus εμφανίστηκαν τρεις φορές σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους, και χωρίς κάποια ιδιαίτερη σύνδεση – είτε κοινωνική είτε πολιτική – μεταξύ τους. Η ελεύθερη μετάφραση του Tuntenhaus είναι το «Σπίτι των Βασίλισσών». Στην πραγματικότητα, ο όρος Tunten ήταν μια υποτιμητική λέξη για τους ομοφυλόφιλους της Γερμανίας.

Το πρώτο Tuntenhaus ξεκίνησε το 1981 στην Bülowstraße 55, στη γειτονιά του Δυτικού Βερολίνου, Schöneberg. Το δεύτερο στην Mainzer Straße 4, στη γειτονιά Friedrichshain του Ανατολικού Βερολίνου, και το τρίτο στην Kastanienallee 86, στη γειτονιά του Prenzlauer Berg.

Εικόνα 32

Οι τοποθεσίες των Tuntenhaus

3.3.1 Bülowstraße 55, Schöneberg

Εικόνα 33
Το κτήριο όπου στεγάστηκε το πρώτο Tuntenhaus στην οδό Bülowstraße 55

Το πρώτο Tuntenhaus ιδρύθηκε στις 12 Φεβρουαρίου του 1981 στην οδό Bülowstraße 55, όταν 5 άτομα έσπασαν ένα παράθυρο του ισόγειου και μπήκαν μέσα στο κτήριο, καταλαμβάνοντάς το. Το κτήριο βρισκόταν στη γειτονιά του Δυτικού Βερολίνου, Schöneberg.

Το Schöneberg, μια ιστορική γειτονιά του Βερολίνου, είχε οριακά κατεδαφιστεί στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, χάνοντας το 1/3 των κατοικιών του. Μετά τον πόλεμο, πέρασε στη σφαίρα επιρροής της Αμερικής, όπου και ξεκίνησε ένα τεράστιο πρόγραμμα ανοικοδόμησης του. Η ανοικοδόμησή του ήταν ανισομερής, αφήνοντας πολλές υποπεριοχές εγκαταλελειμμένες. Στις εγκαταλελειμμένες περιοχές, αναπτύχθηκαν αρκετές καταλήψεις στέγης.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80, η γειτονιά του Schöneberg, ήταν πεδίο μάχης μεταξύ καταληψιών και αστυνομίας. Οι παραπάνω μάχες έδωσαν στο Schöneberg (μαζί με το Kreuzberg) πιο εναλλακτικά και πολιτικοποιημένα χαρακτηριστικά, τα οποία διατηρούνται μέχρι σήμερα.

Μετά από εκτεταμένες επισκευές, κάθε όροφος του τριώροφου κτίσματος μετατράπηκε σε ένα κοινόχρηστο διαμέρισμα, με κοινόχρηστη κουζίνα και μπάνιο.⁽⁵²⁾ Η ζωή στα διαμερίσματα προσομοίαζε αυτή μιας τυπικής πυρηνικής γερμανικής οικογένειας, όπου υπήρχε διαμοιρασμός στις οικιακές δουλειές (καθαριότητα, ψώνια, μαγείρεμα). Ο πρώτος όροφος του κτηρίου ήταν ένα σημείο συνάντησης για τους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές και μαθήτριες, ενώ ταυτόχρονα εξυπηρετούσε και σαν ξενώνας βραχυπρόθεσμης φιλοξενίας. Κάποιοι από τους κατοίκους του ξενώνα, εντάσσονταν στο εγχείρημα της κατάληψης, και μεταφέρονταν σε ένα από τα τρία κοινόχρηστα διαμερίσματα, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα.

⁽⁵²⁾ Urinowa Urania, Tuntenhaus Bülowstraße, http://www.etuxx.com/diskussionen/archiv2000_th_buelowstr.html | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εκτιμάται ότι οι μόνιμοι κάτοικοι ήταν 15 με 20 ομοφυλόφιλοι άντρες, και διέμεναν στα τρία κοινόχρηστα διαμερίσματα ανά ομάδες 6 – 7 ατόμων.

Το Tuntenhaus της Bülowstraße (εν αντιθέσει με αυτό της Mainzer Straße) δεν είχε άμεση σύνδεση με κάποιο πολιτικό χώρο. Η σύνδεση των μελών του ήταν κατά βάση κοινωνική-ταυτοτική, αφού εντασσόταν στο ευρύτερο ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα του Schöneberg. Το 1983, το κτήριο εκκενώθηκε μετά από επέμβαση της αστυνομίας. Λίγο καιρό μετά, το κτήριο γκρεμίστηκε.

3.3.2 Mainzer Straße 4

Η δεύτερη απόπειρα του Tuntenhaus ήταν αποτέλεσμα της αναζωπύρωσης του κινήματος των καταλήψεων τη δεκαετία του 1990 στη πόλη του Βερολίνου. Κάτοικοι του Δυτικού Βερολίνου άρχισαν να μετακινούνται στο Ανατολικό Βερολίνο και να καταλαμβάνουν άδεια κτήρια. Διάφορα καλέσματα παρακινούσαν την παραπάνω μετακίνηση, με χαρακτηριστικά τα άρθρα-καλέσματα στο περιοδικό Interim του Αυτόνομου χώρου (Autonomen). 250 άτομα ανταποκρίθηκαν στα καλέσματα, διαμορφώνοντας πολυποίκιλους χώρους μέσω καταλήψεων άδειων κτηρίων (εναλλακτικά καταστήματα, συλλογική κουζίνα, βιβλιοπωλεία μεταχειρισμένων βιβλίων).

Ένα από αυτά τα κτήρια ήταν το Tuntenhaus (ή Tuntentower),⁽⁵³⁾ στην οδό Mainzer Straße 4 στην γειτονιά του Friedrichshain. Το Friedrichshain ήταν από τις γειτονιές που επλήγησαν από τα γεγονότα του Β' παγκοσμίου πολέμου. Λόγω των εκτεταμένων καταστροφών, οι Σοβιετικοί μετέπειτα μπόρεσαν να επανασχεδιάσουν και ανακατασκευάσουν την γειτονιά οριακά από την αρχή.

Η Mainzer Straße αποτελούσε έναν από τους ερειπωμένους δρόμους, που δεν πρόλαβε να ανακατασκευαστεί. Τα περισσότερα κτήρια ήταν είτε υπό κατάρρευση, είτε εγκαταλελειμμένα. Είχε αποφασιστεί από τη δημοτική αρχή η κατεδάφιση του συνόλου των κτηρίων στον δρόμο αυτόν, προκειμένου να ανακατασκευαστεί η γειτονιά οριστικά. Με την πτώση του τείχους του Βερολίνου, η κατεδάφιση των κτηρίων αναβλήθηκε. Σε αυτή την ιστορική ρωγμή του χρόνου, πραγματοποιήθηκαν δεκάδες καταλήψεις από συλλογικότητες που πρόσκεινταν στον άκρο-αριστερό, αυτόνομο και αναρχικό χώρο.⁽⁵⁴⁾

⁽⁵³⁾ Grasshoff Udo, Squatting and Schwarzwohnen in Times of Transition, 1989–1990 German Historical Institute London, Bulletin, Volume XLIII, No. 1, (German Historical Institute London, Μάιος 2021), σελ. 5

⁽⁵⁴⁾ <https://www.berlinlayers.com/blog/the-mainzer-strasse-evictions> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 34
Η Mainzer Straße το 1990

Την 1η Μαΐου 1990, 10 ομοφυλόφιλοι άντρες κατά πλειοψηφία μικρότεροι από 30 χρονών, μέλη της drag κοινότητας του Βερολίνου εγκαταστάθηκαν στο κτήριο. Ήταν η πρώτη κατάληψη από τις δεκάδες που ακολούθησαν. 13 κτήρια στη Mainzer Straße, από 2 έως το 11 τελούσαν υπό κατάληψη, από ένα σύνολο 250 ανθρώπων.⁽⁵⁵⁾

Αμέσως ξεκίνησαν οι εργασίες, προκειμένου να κριθεί το κτίσμα κατοικήσιμο. Μια από τις πρώτες εργασίες ήταν η τοποθέτηση ξύλινων δοκαριών στα κουφώματα, προκειμένου να προστατεύονται από τις ρίψεις βομβών μολότοφ και πετρών από τους Γερμανούς Νεοναζί της περιοχής.

Το κτήριο ήταν πενταώροφο, και υπήρχαν 30 δωμάτια. Βάσει φωτογραφιών, εντάσσεται στο ρεύμα της γερμανικής Wilhelminian αρχιτεκτονικής, άρα η κατασκευή του εκτιμάται μεταξύ του 1890 και του 1920. Στο κτήριο λειτουργούσε ένας χώρος ανάγνωσης και μια βιβλιοθήκη.⁽⁵⁶⁾ Στο ισόγειο λειτουργούσε το αυτό-οργανωμένο μπαρ Forellenhof (στη βιβλιογραφία η κατάληψη Tuntenhaus στη Mainzer Straße συχνά αναφέρεται ως Tuntenhaus – Forellenhof) και ένα βιβλιοπωλείο. Στην αυλή του Tuntenhaus διοργανώνονταν διάφορα δρώμενα, όπως drag shows, συναυλίες και εκδηλώσεις.⁽⁵⁷⁾

⁽⁵⁵⁾ Amantine, »Die Häuser denen, die drin wohnen!«: Kleine Geschichte der Häuserkämpfe in Deutschland, 2012, σελ. 20

⁽⁵⁶⁾ Απόσπασμα από τη συνέντευξη των κατοίκων του Tuntenhaus στη Mainzer Straße, "The Battle of Tuntenhaus"

⁽⁵⁷⁾ Vilenica Anna, *Radical Housing: Art, Struggle Care, Theory on Demand* vol 42, (Institute of Network Cultures, Amsterdam, 2021), σελ. 157

Εικόνα 35
Άποψη από τη τραπεζαρία του Tuntenhaus στη Mainzer Straße

Εικόνα 36
Άποψη από το σαλόνι του Tuntenhaus στη Mainzer Straße

Εικόνα 37

Εκδήλωση στην πίσω αυλή του Tuntenhaus

Το ντοκιμαντέρ «The Battle of Tuntenhaus» έχει συνεντεύξεις τόσο από μέλη του Tuntenhaus, όσο και από μέλη των γειτονικών κοινοτήτων. Μια χαρακτηριστική δήλωση ενός μάλλον αγανακτισμένου γείτονα αναφέρει: «εδώ στην οδό δεν ήταν κανείς Γερμανός ή άνθρωπος με προβλήματα στέγασης, ήταν άνθρωποι από το Λονδίνο από το Άμστερνταμ από Φρανκφούρτη από Βερολίνο... ήταν αναρχικοί που έκαναν κατάληψη σε αυτό το μέρος...the black block...Ήταν μια πολιτική κίνηση που δεν είχε βάση τις ανάγκες στέγασης... Αυτό ήταν το πρόβλημα».⁽⁵⁸⁾

Σε μια αποστροφή του λόγου του, ο παραπάνω γείτονας είχε δίκιο. Η κατάληψη Tuntenhaus στη Mainzer Straße ήταν η πιο πολιτικοποιημένη από τις υπόλοιπες δύο, και ενδεχομένως τα μέλη της δεν αντιμετώπιζαν πρόβλημα στέγασης με υλικούς όρους. Όμως, δεν μπορούσαν να ανασάνουν στα πλαίσια της ετεροκανονικότητας είτε στις κατοικίες των γονιών τους, είτε στις δικές του, και προτίμησαν ένα μοντέλο κοινοβιακής ζωής.

Το σύνολο των κτηρίων στη Mainzer Straße εκκενώθηκε στις 12 Νοεμβρίου 1990, λίγο μετά τη πτώση του Τείχους του Βερολίνου, από αστυνομική επιχείρηση που αριθμούσε 1.500 αστυνομικούς, ενώ ακολούθησαν σφοδρές οδομαχίες στη περιοχή που κράτησαν αρκετές ώρες.

Η επιρροή του Tuntenhaus στη Mainzer Straße είναι μεγάλη μέχρι και σήμερα, όπως φαίνεται, για παράδειγμα, στην έκθεση που διεξήχθη από τις 01/07/2022 έως 31/10/2022 με τίτλο: «Tuntenhaus Forellenhof 1990: The short summer of gay communism» στο Schwules Museum στο Βερολίνο.

⁽⁵⁸⁾ Απόσπασμα από τη συνέντευξη των κατοίκων του Tuntenhaus στη Mainzer Straße, «The Battle of Tuntenhaus»

Εικόνες 38 & 39

Φωτογραφίες από την έκθεση στο Schwules Museum

3.3.3 Kastanienallee 86

Μετά την εκκένωση του Tuntenhaus στη Mainzer Straße 4, πολλά μέλη του στράφηκαν στην κατάληψη της Kastanienallee 86, μένοντας στην πίσω πλευρά του κτηρίου. Η κατάληψη νομιμοποιήθηκε σύντομα, και τα μέλη του Tuntenhaus παρέμειναν στο κτήριο, όχι ως καταληψίες αλλά ως κάτοικοι, οι οποίοι πληρώνουν ενοίκιο στον ιδιοκτήτη του σπιτιού.

Εικόνα 40
Το κτήριο στη Kastanienallee 86

Το K86 βρίσκεται στη γειτονιά του Prenzlauer Berg, η οποία ήταν κομμάτι της Ανατολικής Γερμανίας. Στη μεταπολεμική εποχή, τα κτήρια της περιοχής ήταν ερειπωμένα, έχοντας εμφανή τα σημάδια από τον πόλεμο που προηγήθηκε. Η κυβέρνηση της Ανατολικής Γερμανίας έχοντας δώσει έμφαση σε άλλες γειτονιές, δεν ασχολήθηκε με το Prenzlauer Berg. Λόγω αυτής της εγκατάλειψης, η περιοχή μετατράπηκε σε καταφύγιο τόσο για διάφορες υποκοινοτικές (όπως οι πανκ και οι μποέμ) όσο και για κοινωνικές ομάδες όπως φοιτητές, διανοούμενοι και καλλιτέχνες. Ανάμεσα τους, ήταν και ο βασικός πυρήνας της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας της Ανατολικής Γερμανίας.⁽⁵⁹⁾

Μετά τη πτώση του τείχους, 39 κτήρια καταλείφθηκαν και μετατράπηκαν σε καταλήψεις στέγης ή κοινωνικά κέντρα. Οι περισσότερες εκκενώθηκαν, ενώ άλλες σύναψαν συμβόλαια με το τοπικό κράτος, και μετατράπηκαν σε κατοικίες χαμηλού ενοικίου.

⁽⁵⁹⁾ Sandler Daniela, *Counterpreservation: Architectural Decay in Berlin since 1989*, (Cornell University Press and Cornell University Library Ithaca and London, 2016), σελ. 117

Το εγχείρημα της συλλογικής κατοίκησης του Tuntenhaus στην Kastanienallee είναι ανοιχτό μέχρι και σήμερα, και η ταυτότητα του αποτυπώνεται γλαφυρά στη διακήρυξη του:

«Το K86 είναι ένας χώρος στέγασης ανθρώπων διαφορετικών ηλικιών, ταυτοτήτων και καταγωγής, οι οποίοι ζουν σε ένα σπίτι που ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα της γειτονιάς που έχουν πλήρως ανακαινιστεί. Πολλές γενιές ανθρώπων έχουν διαμείνει στο K86 από περισσότερες από δέκα χώρες και από ένα ευρύ φάσμα σεξουαλικότητας: cis, trans, non binary, ομοφυλόφιλοι, straight, απροσδιόριστοι. Ένα μείγμα φοιτητών, τεχνιτών, ελεύθερων επαγγελματιών, καλλιτεχνών, εργαζόμενων και κοινωνικών λειτουργών.»⁽⁶⁰⁾

Το μοντέλο του Tuntenhaus στη Kastanienallee είναι αρκετά διαφορετικό σε σχέση με τα πρώτα δύο, καθώς πιο πολύ προσομοιάζει σε φτηνή συλλογική κατοίκηση, παρά στα αυτό-οργανωμένα εγχειρήματα κατάληψης στέγης, διατηρώντας κάποια από τα πολιτικά χαρακτηριστικά των καταλήψεων.

Εικόνα 41
Η είσοδος στο Tuntenhaus, από τη πίσω πλευρά της K86

Το κτήριο στην Kastanienallee 86 είναι τυπικό της εποχής του: χτισμένο το 1870, διαθέτει διαμερίσματα που διανέμονται γύρω από μια κεντρική αυλή. Τα διαμερίσματα είτε είναι στραμμένα προς το δρόμο είτε προς την αυλή.⁽⁶¹⁾ Συνολικά μένουν περίπου 40 άτομα.

Οι συνθήκες στην κατοικία δεν είναι ιδανικές, αλλά αυτό δεν φαίνεται να επηρεάζει τα μέλη της. Δεδομένου ότι το κτήριο δεν έχει ανακαινιστεί και επισκευαστεί, αυτό καθιστά το ενοίκιο του φτηνό – ικανή και αναγκαία συνθήκη προκειμένου το εγχείρημα του Tuntenhaus να συνεχίζει να υπάρχει. Επί της ουσίας, το κτήριο είναι από τα λίγα που έχουν ξεφύγει από το μαζικό gentrification που έχει υποστεί η περιοχή. Έτσι, τα μέλη του σπιτιού μοιράζονται κοινά μπάνια και τουαλέτες ανά τους ορόφους, ένα ελλιπέστατο σύστημα θέρμανσης, και αντιμετωπίζουν ζημιές – είτε μεγαλύτερες είτε μικρότερες – που πρέπει διαρκώς να επιδιορθώνουν.

⁽⁶⁰⁾ Από τον ιστότοπο της K86 <https://www.kastanie86.net> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁶¹⁾ Sandler Daniela, *Counterpreservation: Architectural Decay in Berlin since 1989*, (Cornell University Press and Cornell University Library Ithaca and London, 2016), σελ. 117

Εικόνες 42 & 43
Άποψη της τραπεζαρίας (αριστερά) και ενός υπνοδωματίου (δεξιά) ενός διαμερίσματος του Tuntenhaus

Το 2004 άλλαξε η ιδιοκτησία του κτηρίου, και οι τρεις νέοι ιδιοκτήτες εξέφρασαν την επιθυμία τους να ανακαινίσουν το κτήριο. Αυτό πυροδότησε διαμαρτυρίες από τη πλευρά των κατοίκων, και τότε ανέβασαν το χαρακτηριστικό πλέον μπάνερ στην πρόσοψη:

«Ο καπιταλισμός κανονικοποιεί, καταστρέφει, δολοφονεί».

Εικόνα 44
Η πρόσοψη του κτηρίου στο σήμερα
“Ο καπιταλισμός κανονικοποιεί, καταστρέφει, δολοφονεί”

3.4 Επί μέρους συμπεράσματα

Όνομα	Περιοχή	Χαρακτηριστικά Περιοχής	Έτος	Τρόπος διαχείρισης	Κατόληξη	Διάρκεια	Αριθμός Κατοίκων	Ταυτότητα/Ζεύγος/Οικονομία	Φύλη	Είδος	Παροχές	Σχόλια
South London Gay Community Centre	Βρίξτον, Λονδίνο	Υποβαθμισμένη	1974	Κατόληψη	Εικένωση	2 έτη	-	Gay άντρες	Λευκοί/ές	Drop - In Center	Καλλιτεχνικά δρώμενα Αθλητισμός Πολιτικές εκδηλώσεις	
Brixton Squats	Βρίξτον, Λονδίνο	Υποβαθμισμένη	1974 - 1976	Κατόληψη	Κρατική Απορρόφηση	10 έτη	50-60	Gay άντρες	Λευκοί/ές	Μακροπρόθεσμη	Στέγαση	Μετεξέλιχθηκαν σε House Co-Ops
Turkis Rosa Lila Villa	Βιέννη, Αυστρία	Υποβαθμισμένη	1982	Κατόληψη	Κρατική Απορρόφηση	Μέχρι σήμερα	-	ΛΟΑΤΚΙ+	-	Drop - In Center Μακροπρόθεσμη	Δρώμενα Ψυχολογική υποστήριξη Στέγαση	
Tuntenhaus - Bulowstraße	Βερολίνο, Γερμανία	Υποβαθμισμένη	1981	Κατόληψη	Εικένωση	2 έτη	20	Gay άντρες	Λευκοί/ές	Μακροπρόθεσμη	Στέγαση	
Tuntenhaus - Mainzer Straße 4	Βερολίνο, Γερμανία	Υποβαθμισμένη	1990	Κατόληψη	Εικένωση	<1 έτος	30	Gay άντρες Τράνς Γυναίκες	Λευκοί/ές	Μακροπρόθεσμη	Στέγαση Αυτο-οργανωμένο Αυτο-οργανωμένο Βιβλιοπωλείο	
Tuntenhaus - Kastanienallee 86,	Βερολίνο, Γερμανία	Υποβαθμισμένη	1990	Κατόληψη	Κρατική Απορρόφηση	Μέχρι σήμερα	-	ΛΟΑΤΚΙ+	Λευκοί/ές	Μακροπρόθεσμη	Στέγαση Δρώμενα	Νομιμοποιήθηκε

Πίνακας 2
Χαρακτηριστικά Εγχειρημάτων 3^{ου} Κεφαλαίου

Χαρακτηριστικό των παραπάνω εγχειρημάτων είναι ότι αποτελούσαν κλειστά εγχειρήματα όσον αφορά τα μέλη τους. Τα κριτήρια επιλογής των μελών ήταν κατά βάση πολιτικά και κοινωνικά. Οι διαρκείς επιθέσεις από κρατικές και παρακρατικές ομάδες, καθώς και ο κίνδυνος παρείσφρησης των ομάδων ασφαλείας της αστυνομίας, απαιτούσε διαρκής εγρήγορση των μελών των καταλήψεων που προσπαθούσαν διαρκώς να περιφρουρήσουν τα εγχειρήματα τους.

Ένα δεύτερο χωρικό χαρακτηριστικό είναι ότι το σύνολο των εγχειρημάτων έλαβαν χώρα σε υποβαθμισμένες περιοχές. Η υποβάθμιση των περιοχών ήταν επί της ουσίας μια ασπίδα για τα εγχειρήματα, καθώς η καθολική εγκατάλειψη τους από το κράτος επέφερε και μια αρχική τουλάχιστον αδιαφορία του κράτους απέναντι στις καταλήψεις. Οι επεμβάσεις στις καταλήψεις πραγματοποιούνταν όταν υπήρχε κρατική λήψη αποφάσεων για την αξιοποίηση των κτηρίων και των περιοχών που εδράζονταν ευρύτερα.

Σε όλους τους χώρους, διαμορφώθηκαν υποδομές και χώροι που ξέφευγαν από τα στενά όρια της κατοικίας. Από αναγνωστήρια και βιβλιοθήκες μέχρι μπαρ, τα εγχειρήματα των ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψεων στέγης παρείχαν εναλλακτικές δραστηριότητες για τα υποκείμενα. Η παραπάνω δημιουργικότητα, διαμόρφωνε και ένα δίκτυο αλληλεγγύης, καθώς τα εγχειρήματα υποστηρίζονταν από κόσμο, που ενώ δεν κατοικούσε στις καταλήψεις, συμμετείχε ενεργά στις υπόλοιπες δραστηριότητες.

Κεντρικό ρόλο στο σύνολο των εγχειρημάτων, τόσο στα Tunttenhaus, όσο και στις καταλήψεις του Brixton και στο Türkis Rosa Lilla Villa ήταν ο κοινόχρηστος κήπος. Το φωτογραφικό υλικό υποδεικνύει κήπους ζωντανούς και ενεργούς, όπου όταν το επέτρεπε ο καιρός, αναπτύσσονταν διάφορες δραστηριότητες.

Επίσης, κοινό χαρακτηριστικό αποτελεί το είδος των δεσμών μεταξύ των υποκειμένων. Οι δεσμοί των μελών της κατάληψης ήταν ισχυροί, γιατί πέρα από την πολιτική σύμπνοια, παρέμεναν μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, και ως εκ τούτου ήταν εξοστρακισμένοι και παρίες τόσο από την κοινωνία, όσο και από τις οικογένειες τους. Έτσι μέσα στις καταλήψεις, διαμορφωνόταν ένα διαφορετικό υπόδειγμα τόσο συλλογικής κατοίκησης, όσο και διαπροσωπικών σχέσεων – είτε κοινωνικών είτε ερωτικών.

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των μελών των καταλήψεων, ήταν νεαροί και νεαρές, συνήθως φοιτητές και φοιτήτριες. Τόσο λόγω του νεαρού της ηλικίας τους, όσο και της οικονομικής τους θέσης, δεν είχαν στην ιδιοκτησία τους κάποια μορφή στέγης – με εξαίρεση ενδεχομένως την οικογενειακή εστία. Ως εκ τούτου, μέσω των καταλήψεων, τους δίνονταν η δυνατότητα να διαμορφώσουν τις κατοικίες τους όπως τις επιθυμούσαν.

Για τα άτομα που διέμεναν στις καταλήψεις, η σύγκρουση με τον καπιταλισμό και την πατριαρχία ήταν συνήθως αυτοσκοπός, και αντιμετώπιζαν τα εγχειρήματα τους ως τέτοια. Οι καταλήψεις αποτελούσαν μια συνολική εναντίωση στο κυρίαρχο τρόπο ζωής, και μια εναλλακτική πολιτική πρόταση για την διαβίωση, την συλλογική κατοίκηση και την ανθρώπινη ζωή.

Από το 1990 και μετά, παρατηρείται μια ύφεση σε εγχειρήματα αντίστοιχα με αυτά που μελετήθηκαν. Μπορούν να δοθούν διάφορες εξηγήσεις για αυτήν την αναντιστοιχία. Από τη μία, η οχύρωση του νομικού οπλοστασίου των κρατών και η όξυνση της κρατικής καταστολής δεν επιτρέπουν την επανάληψη εγχειρημάτων κατάληψης στέγασης. Από την άλλη, οι αυτό-οργανωμένες δομές δεν μπορούν να ανασάνουν κάτω από το πλαίσιο του εξευγενισμού που διεξάγεται στα κέντρα των μητροπόλεων.

Αλλά ίσως ο πιο σημαντικός παράγοντας είναι ότι, από το 1990 και μετά, παρατηρείται αυξημένη ορατότητα των ΛΟΑΤΚΙ+, η οποία είναι αποτέλεσμα αγώνων και διεκδίκησης του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος και queer/φεμινιστικών συλλογικοτήτων. Συμβαίνει μια διαρκής ενσωμάτωση πτυχών των αιτημάτων του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος, κάτι που αποτυπώνεται και στην αύξηση των κρατικών δομών φιλοξενίας και στέγασης των ΛΟΑΤΚΙ+ υποκειμένων σε σχέση με την ιστορική περίοδο που μελετάει η παρούσα ερευνητική εργασία. Η εμπορευματοποίηση και συστημική ένταξη πτυχών του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος οδήγησε στη δραστηριοποίηση των κρατικών δομών αλλά και των ΜΚΟ που ασχολούνται με τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα.

Χαρακτηριστικό είναι ότι το Δεκέμβρη του 2014, ιδρύεται στην Αλβανία η Streha (καταφύγιο), ο πρώτος ΛΟΑΤΚΙ+ ξενώνας στην ανατολική Ευρώπη.⁽⁶²⁾ Το 2017 στη Νέα Υόρκη, ιδρύεται το Marsha's House, ο πρώτος και μοναδικός μέχρι σήμερα ξενώνας ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στη Νέα Υόρκη, αντλώντας το όνομα του από τη γνωστή trans ακτιβίστρια Marsha P. Johnson.⁽⁶³⁾ Τον Ιούνιο του 2022, εκδόθηκε η απόφαση που προβλέπει τη δημιουργία 2 νέων δομών στην Αθήνα με στόχο την προσωρινή παροχή στέγασης σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.⁽⁶⁴⁾ Πολλά αντίστοιχα παραδείγματα μπορούν να εντοπιστούν στο σύνολο του κόσμου.

Σίγουρα όμως, αυτές οι προσπάθειες δεν αρκούν για να καλύψουν τις ανάγκες στέγασης των ΛΟΑΤΚΙ+. Το ζήτημα της στέγασης των ΛΟΑΤΚΙ+ αποτελεί κομμάτι μιας ευρύτερης συζήτησης σε σχέση με τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα, καθώς σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ευρώπη, το 25-40% των νέων αστέγων αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ+.⁽⁶⁵⁾ Σε μια αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2006 στις ΗΠΑ, το 20%-40% των αστέγων της Αμερικής ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.⁽⁶⁶⁾

⁽⁶²⁾ <https://strehacenter.org> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁶³⁾ <https://www.pbs.org/wnet/chasing-the-dream/stories/day-in-the-life-lgbtq-homeless-youth/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁶⁴⁾ <https://www.aftodioikisi.gr/ota/perifereies/p-attikis-dimioyrgoyntai-domes-stegasis-kai-parochis-psychokoinonikis-ypostirixis-se-loatki/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁶⁵⁾ FEANTSA, LGBTIQ Homelessness (Οι άστεγοι ΛΟΑΤΚΙ+), δημοσιεύτηκε το φθινόπωρο του 2017 από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που Εργάζονται με τους Άστεγους (FEANTSA) και έρευνα με τίτλο Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Intersex, and Queer (LGBTIQ) Youth Homelessness in Europe (Οι άστεγοι νέοι ΛΟΑΤΚΙ+ στην Ευρώπη), η οποία δημοσιεύτηκε το 2019

⁽⁶⁶⁾ Ray Nicholas, An epidemic of Homelessness, (National Gay and Lesbian Task Force Policy Institute, 2006)

Εικόνα 45
Το Marsha's House το 2017

Η δημιουργία κρατικών ΛΟΑΤΚΙ+ δομών αποτελεί μια αντίφαση στο σήμερα, αφού στα πλαίσια του σύγχρονου νεοφιλελευθερισμού (ως υποδείγματος κρατικής και οικονομικής διαχείρισης), τα κράτη ολοένα και απομακρύνονται από την χρηματοδότηση δημόσιων δομών που αφορούν στην εκπαίδευση, στην υγεία, αλλά και στην πρόνοια, και ανοίγεται ο δρόμος στις χρηματοδοτήσεις και εν τέλει στη διαχείριση τέτοιων δομών από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Οι κρατικές χρηματοδοτήσεις για δημιουργία δομών στέγασης εντάσσονται σε ένα συνολικό πλαίσιο ενσωμάτωσης των χρόνιων αιτημάτων ενός ζωντανού και εν εξελίξει κινήματος, με διεθνή χαρακτηριστικά.

Αυτή η τάση στην διαχείριση των ΛΟΑΤΚΙ+ αιτημάτων από κράτη στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ δεν φαίνεται να έχει άμεσο θετικό αντίκτυπο, καθώς υπάρχουν μαρτυρίες που δείχνουν μία τάση αποστροφής των ΛΟΑΤΚΙ+ σε τέτοιες δομές. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Marsha's House, όπου σύμφωνα με αναφορές είναι ένα «κολαστήριο» για τα υποκείμενα που το έχουν επισκεφτεί, καθώς υπάρχουν καταγγελίες ότι έχουν βιώσει από απόρριψη έως και κακοποίηση.⁽⁶⁷⁾

Όπως αναφέρει ο Θεοδόσης Γκελτής στο άρθρο του «ΛΟΑΤΚΙ άστεγοι και δίκτυα στεγαστικής υποστήριξης»: «πολλά ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, δηλώνουν πως είναι πιο βολική γι' αυτούς η διαμονή στον δρόμο, παρά η παραμονή στην κακοποιητική κοινωνική υπηρεσία. Πρόκειται, δηλαδή, για μια μορφή θεσμικού ρατσισμού με την άτυπη και τυπική εφαρμογή ρατσιστικών αντιλήψεων και πρακτικών σε φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή και Μ.Κ.Ο».⁽⁶⁸⁾

⁽⁶⁷⁾ Davis Emma, New York City's only shelter for LGBTQ adults is a "nightmare", ex-residents say, NBC News, 9 Φεβρουαρίου 2022, <https://www.nbcnews.com/nbc-out/out-news/new-york-citys-only-shelter-lgbtq-adults-nightmare-ex-residents-say-rcna13358> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁶⁸⁾ Γκελτής Θεοδόσης, ΛΟΑΤΚΙ άστεγοι και δίκτυα στεγαστικής υποστήριξης, Κατοικία και κοινωνία, Προβλήματα, Πολιτικές και Κινήματα (ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2019)

Η παροχή στέγης είναι σημαντική, αλλά δεν αποτελεί την μοναδική διεκδίκηση για τα ΛΟΑΤΚΙ+ που αναζητούν πολλά περισσότερα από στέγη και σίτιση (χωρίς επ' ουδενί να υποβαθμίζεται η σημασία των παραπάνω). Σε αυτό το πλαίσιο και με φόντο τις ελλείψεις της κρατικής διαχείρισης, συνέχιζαν και συνεχίζουν έως και στην εποχή μας, οι αυτό-οργανωμένες και μη-κρατικές δομές στέγασης και φιλοξενίας να απαντώνται στο δυτικό κόσμο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η αναρχική-φεμινιστική-queer κατάληψη Liebig 34, στο Friedrichshain του Βερολίνου, η οποία εκκενώθηκε το 2020.

Εικόνα 46
Η κατάληψη Liebig 34 στο Friedrichshain του Βερολίνου

Εικόνα 47
Το Transy House

Στην Αμερική, έγινε προσπάθεια αναπαραγωγής του μοντέλου του STAR House από τις Rusty Mae Moore και Chelsea Goodwin. Από το 1995 έως το 2008, το Transy House παρείχε φιλοξενία και στέγαση σε trans, gender variant και non-binary άτομα. Το Transy House ήταν η τελευταία κατοικία της Sylvia Rivera.

Ενώ η παρούσα ερευνητική εργασία μελέτησε εγχειρήματα του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος την περίοδο του 1970 – 1990 στο δυτικό κόσμο, στο σήμερα αναπτύσσονται αντίστοιχα εγχειρήματα και στον υπόλοιπο κόσμο. Ιδιαίτερα σε χώρες όπου η ορατότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ παραμένει χαμηλή, εμφανίζονται περισσότερα ριζοσπαστικά εγχειρήματα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Sao Paulo στη Βραζιλία. Μέσα από τις καταλήψεις στέγης που οργανώνονται από το Front in the Fight for Housing (Μέτωπο για τη Στέγαση), αναπτύχθηκε ένας χώρος αμιγώς για ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα που παραχωρήθηκε μέσα σε μία κατειλημμένη πολυκατοικία.⁽⁶⁹⁾

Εικόνα 48

Στιγμιότυπο από τον ΛΟΑΤΚΙ+ χώρο σε κατάληψη του Sao Paulo

Αντίστοιχα, στην Ιστανμπούλ, άνοιξε το 2015, κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες και μέσω χρηματοδοτήσεων από μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας της Τουρκίας, ο πρώτος ξενώνας για transgender άτομα. Η τοποθεσία του είναι οριακά μυστική και κρυμμένη σε μια υποβαθμισμένη περιοχή του πυκνού κέντρου της Ιστανμπούλ.⁽⁷⁰⁾

Εντοπίζονται και πιο σύγχρονα εγχειρήματα που αξιοποιούν τα μέσα, τις δυνατότητες αλλά και τις αντιφάσεις της εποχής μας. Η queer κολεκτίβα #WeSeeYou κατέλαβε μία βίλα στο Camps Bay του Cape Town της Νότιας Αφρικής, την οποία αρχικά είχαν ενοικιάσει τα μέλη της κολλεκτίβας για τρεις ημέρες μέσω της πλατφόρμας του Airbnb. Όπως δηλώνει η Devaarne Muller, μέλος της κολλεκτίβας «Δεν είδαμε το σπίτι, και σκεφτήκαμε ότι αυτό είναι το σπίτι που θα πάμε. Είδαμε την ανισότητα στη πόλη και ξέραμε ότι υπήρχε τρόπος να διεισδύσουμε σε αυτήν, και με αυτό το τρόπο το κάναμε».⁽⁷¹⁾

⁽⁶⁹⁾ Doce Nacho, Brazilian squatters offer shelter from anti-gay violence, (Reuters, 8 Δεκεμβρίου 2016) <https://www.reuters.com/article/uk-brazil-lgbt-idUKKBN13X2EE> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁷⁰⁾ Ackerman Xanthe, 'I Feel Safe': Turkey's First Transgender Shelter Offers a Haven from Abuse, (Vice, 3 Φεβρουαρίου 2015) <https://www.vice.com/en/article/gynaem/i-feel-safe-turkeys-first-transgender-shelter-offers-a-haven-from-abuse> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁷¹⁾ Mafolo Karabo, Queer activist collective #WeSeeYou due in court on Friday for occupation of Camps Bay house, (DailyMaverick, 1 Οκτωβρίου 2020), <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-10-01-queer-activist-collective-weseeyou-due-in-court-on-friday-for-occupation-of-camps-bay-house-as-their-actions-come-under-increased-condemnation/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 49

Η κολεκτίβα #WeSeeYou στη τραπέζα της κατειλημμένης βίλας

Η Ελλάδα δείχνει να μένει πίσω σε αντίστοιχες προσπάθειες. Την περίοδο που εκπονήθηκε η παρούσα ερευνητική εργασία, δεν εντοπίστηκαν δείγματα ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικής κατοίκησης. Αντίστοιχα στην περίοδο που διανύουμε, ενώ υπάρχουν χώροι αφιερωμένοι σε ΛΟΑΤΚΙ+ εντός ευρύτερων κινηματικών χώρων, χώρων αλληλεγγύης και καταλήψεων, δεν εντοπίζονται αμιγώς ΛΟΑΤΚΙ+ χώροι συλλογικής κατοίκησης. Αυτό αποτελεί μία αντίφαση δεδομένου ότι υπήρχαν και υπάρχουν αυτό-οργανωμένες δομές και καταλήψεις, καθώς και ένα ιδιαίτερα αναπτυσσόμενο ΛΟΑΤΚΙ+ και φεμινιστικό κίνημα στην χώρα μας. Η έλλειψη τέτοιων εγχειρημάτων αποτυπώνει και την υστέρηση στις διεκδικήσεις του εγχώριου ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος.

Στο άρθρο των Πέττα, Αραμπατζή και Δαγκούλη-Κυριακόγλου με τίτλο «LGBTQ+ housing vulnerability in Greece: intersectionality, coping strategies and the role of solidarity networks», που εστιάζει στα προβλήματα στέγασης των LGBTQ+ υποκειμένων, αναφέρεται στα συμπεράσματα ότι πρέπει να διερευνηθούν δρόμοι και τρόποι οικοδόμησης δομών κατοίκησης για ΛΟΑΤΚΙ+. Τα περισσότερα ΛΟΑΤΚΙ+ στην Ελλάδα που είναι σε αναζήτηση στέγης φαίνεται να επενδύουν στην αλληλεγγύη μεμονωμένων ατόμων ή/και συλλογικοτήτων, που αδυνατούν όμως να παρέχουν μόνιμες λύσεις στο πρόβλημα.⁽⁷²⁾

⁽⁷²⁾ Pettas Dimitris, Arampatzi Athina, Dagkouli-Kyriakoglou Myrto, LGBTQ+ housing vulnerability in Greece: intersectionality, coping strategies and, the role of solidarity networks, (Housing Studies, 2022)

Το παρόν κεφάλαιο προσπαθεί να εξάγει συμπεράσματα μέσα από την σύγκριση των επί μέρους αναλύσεων των εγχειρημάτων στις δυο ιστορικές περιόδους που παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Στη συνέχεια, επιχειρείται μια σύντομη καταγραφή των δομών ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικής κατοίκησης στο σήμερα, και στο τέλος περιγράφεται η προσπάθεια σκιαγράφησης χωρικών και αρχιτεκτονικών εργαλείων για τον σχεδιασμό σύγχρονων δομών στο σήμερα.

5.1

Συγκριτική ανάλυση

Ως βασικό εργαλείο εξαγωγής συμπερασμάτων αξιοποιείται η σύγκριση των παραδειγμάτων των δύο περιόδων, σε τρεις κατηγορίες: την κοινωνική, τη χωρική, και την αρχιτεκτονική. Η κοινωνική αφορά στην ταξική και κοινωνική θέση των μελών των εγχειρημάτων. Η χωρική στην τοποθεσία των δομών και στη σχέση τους με το αστικό περιβάλλον. Η αρχιτεκτονική στα ξεχωριστά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά που είτε είχαν εν γένει οι κατοικίες που διέμεναν τα μέλη, είτε απέκτησαν στη πορεία μέσα από τις παρεμβάσεις τους.

5.1.1 Κοινωνική σύγκριση

Ουσιαστική κοινωνική διαφορά ήταν ότι ενώ κατά την περίοδο του Stonewall, οι δομές που μελετήθηκαν απευθύνονταν κατά βάση σε άτομα προερχόμενα από φυλετικές μειονότητες, στην Ευρώπη η βιβλιογραφία και οι μαρτυρίες δεν δείχνουν κάτι τέτοιο. Αυτή η διαφορά φαίνεται να εδράζεται στα διαφορετικά πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της μετανάστευσης στις δύο ηπείρους γενικότερα, και στις πόλεις όπου εδράζονταν τα εγχειρήματα ειδικότερα.

Αντίστοιχα, η οικονομική κατάσταση των μελών στην Αμερική φαίνεται να είναι πολύ πιο ισχνή σε σχέση με την περίπτωση της Ευρώπης. Τα υποκείμενα στην Αμερική αδυνατούσαν να βρουν εργασία και προέρχονταν από πολύ χαμηλά κοινωνικά στρώματα – που δικαιολογείται και από την καταγωγή τους. Στην Αμερική της δεκαετίας του 1970, τα ΛΟΑΤΚΙ+ περιθωριοποιούνταν στην αγορά εργασίας, και για αυτό στις δομές που μελετήθηκαν υπήρχαν προγράμματα εύρεσης εργασίας.

Στην Ευρώπη, τα μέλη των καταλήψεων, ενώ δεν ήταν κομμάτι των ανώτερων οικονομικών τάξεων, δεν βρίσκονταν στο οικονομικό και κοινωνικό περιθώριο. Στις καταλήψεις έμεναν κυρίως φοιτητές και φοιτήτριες, εργαζόμενοι και εργαζόμενες. Η κατάληψη ως διαδικασία απέρρεε τόσο από το συνολικό κλίμα της εποχής – και της αδυναμίας εύρεσης στέγης, αλλά και ως ανάγκη δημιουργίας μιας μικρό-κοινωνίας.

Και στις δύο περιπτώσεις, είτε λόγω οικονομικής κατάστασης, είτε λόγω κοινωνικών συνθηκών, τα μέλη των εγχειρημάτων δεν φαίνεται να είχαν στην ιδιοκτησία τους κάποια μορφή στέγασης, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τους. Συνεπώς, οι διαδικασίες αυτό-οργάνωσης στις ΗΠΑ, και καταλήψων στην Ευρώπη, ήταν μέσα για να στεγάσουν τις προσπάθειες τους.

Ο συνδυαστικός κρίκος των παραπάνω εγχειρημάτων είναι η προσπάθειά τους να διαμορφώσουν μια οικογένεια, όπου θα μπορούσαν τα μέλη της να βρουν φροντίδα και αλληλεγγύη. Τόσο στην Αμερική τη δεκαετία του 1970, όσο και στην Ευρώπη τις δεκαετίες του 1980-1990, τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα κατά βάση δεν ήταν αποδεκτά από τις οικογένειες τους, και πολλές φορές εκδιώχνονταν από αυτές λόγω της σεξουαλικότητας ή της ταυτότητάς τους. Έτσι, οι δομές που οικοδομούσαν (ενώ στη πρώτη περίοδο μπορεί να είχαν κατά βάση οικονομικό κίνητρο) επιτέλεσαν τον ρόλο μιας οικογένειας που είχαν χάσει.

Μέσα από το φωτογραφικό υλικό, με κάποιες εξαιρέσεις, αντικατοπτρίζεται η έλλειψη του γυναικείου στοιχείου. Η αποχώρηση πολλών γυναικών από τους κόλπους του GLF στο Λονδίνο (όπως αναφέρθηκε) ενδεχομένως εξηγεί αυτή την έλλειψη. Όψεις του ανδρικού προνομίου μπορούν να φανούν και στο ΛΟΑΤΚΙ+ φάσμα, με τις πολλαπλές καταπιέσεις που βιώνουν οι γυναίκες να είναι εντονότερες. Το προνόμιο αυτό φαίνεται να επηρεάζει και την ακαδημαϊκή έρευνα, στην οποία υπάρχει μια εντονότερη ενασχόληση με τους άντρες ΛΟΑΤΚΙ+, και δευτερευόντως με τις γυναίκες ΛΟΑΤΚΙ+.

Άλλωστε όπως αναφέρει χαρακτηριστικά μέλος των ΛΟΑΤΚΙ+ καταλήψων του Brixton: «οι καταλήψεις κατοικούνταν στην συντριπτική τους πλειοψηφία από ομοφυλόφιλους άνδρες με λεσβίες να προτιμούν είτε να είναι με άλλες γυναίκες και να είναι επιφυλακτικές σε μια ανδροκεντρική διαβίωση και την υποβόσκουσα ανδρική κυριαρχία.»⁽⁷³⁾

5.1.2 Χωρική σύγκριση

Τα κτήρια που φιλοξένησαν τα εγχειρήματα που μελετήθηκαν στην Ευρώπη και στην Αμερική είχαν μια ειδοποιό διαφορά. Επειδή στην Αμερική, είτε οι ίδιοι οι κάτοικοι είτε οι υπεύθυνοι και υπεύθυνες των δομών ενοικίαζαν τους χώρους, οι χώροι αυτοί ήταν κατά βάση πολύ μικροί για να μπορούν να στεγάσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες των μελών τους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του STAR House, όπου είχαν μετατρέψει σε υπνοδωμάτιο ακόμα και του λουτρό του σπιτιού.

Στην Ευρώπη από την άλλη, οι κατοικίες που καταλάμβαναν ήταν ιδιαίτερα μεγάλες, καθώς δεν υπήρχε περιορισμός στο τι κτήριο θα καταλάβουν και πόσα άτομα θα διαμείνουν σε αυτό. Επομένως, παρατηρείται μια αναντιστοιχία κατοίκων/τετραγωνικών στις δυο περιπτώσεις.

Και στις δύο περιπτώσεις, τα εγχειρήματα τοποθετούνται σε περιοχές εξαιρετικά υποβαθμισμένες για διαφορετικούς λόγους. Στις υποβαθμισμένες περιοχές της Αμερικής, τα ΛΟΑΤΚΙ+ μπορούσαν να εντοπίσουν χαμηλότερα ενοίκια και απολάμβαναν τη διακριτικότητα που παρείχε το περιθώριο. Στην Ευρώπη αντίστοιχα, οι καταλήψεις στέγης λάμβαναν χώρα σε εγκαταλεειμμένες από το κράτος περιοχές, που κατά βάση θεωρούνταν υποβαθμισμένες.

Κοινό χαρακτηριστικό των παραπάνω γειτονιών, που εδράζονταν τα παραπάνω εγχειρήματα, ήταν ότι εντάχθηκαν στο σύνολο τους στο σύγχρονο φαινόμενο του εξευγενισμού (gentrification). Το παραπάνω ενδεχομένως δικαιολογείται λόγω της της οξυμένης υποβάθμισης τους που προαναφέρθηκε.

5.1.3 Αρχιτεκτονική σύγκριση

Μέσα από φωτογραφικό υλικό και μαρτυρίες, παρατηρείται ότι στο σύνολο των παραδειγμάτων πρωταρχική θέση λαμβάνουν οι κοινόχρηστοι χώροι. Στη κουζίνα, παρατηρούνται μεγάλες τραπεζαρίες (συχνά αποτέλεσμα κολλάζ διάφορων επίπλων) ικανές να εξυπηρετήσουν το σύνολο των κατοίκων, και αντίστοιχα σαλόνια με ατάκτως τοποθετημένους καναπέδες. Ενώ και στο τυπικό σπίτι της πυρηνικής οικογένειας η κουζίνα και το σαλόνι κατέχουν δεσπόζουσα θέση, στη ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογική κατοίκηση φαίνεται ότι αποτελούν τον πυρήνα της κατοικίας, το κέντρο όπου κοινωνικοποιούνταν τα μέλη της κατοικίας.

Στα εγχειρήματα στις ΗΠΑ, τα παραπάνω διαμορφώνονταν κατά βάση με τη διαρρύθμιση και τοποθέτηση των επίπλων, καθώς δεν επιτρεπόταν στα μέλη των κατοικιών να κάνουν ριζικές επεμβάσεις, αφού δεν τους ανήκαν τα κτήρια αλλά τα ενοικίαζαν. Στα εγχειρήματα στην Ευρώπη παρατηρούνται πιο ριζοσπαστικές αντιμετωπίσεις. Τα μέλη των καταλήψων γκρέμιζαν τοιχοποιίες και προχωρούσαν σε ριζικές ανακαινίσεις των διαμερισμάτων προκειμένου να διαμορφώσουν μεγαλύτερους κοινόχρηστους χώρους. Χαρακτηριστικό αποτελεί το παράδειγμα του 2^{ου} Tantenhaus, όπου διαμόρφωσαν σε κάθε όροφο κοινόχρηστα οροφδιαμερίσματα.

Στην τυπική κατοικία της πυρηνικής οικογένειάς, η ιδιωτικότητα των υπνοδωματίων αποτελεί έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες σχεδιασμού τους. Ο διαχωρισμός των κατοικιών σε ζώνες διημέρευσης και διανυκτέρευσης αποτελεί αρχετυπικό αρχιτεκτονικό εργαλείο. Στα εγχειρήματα που μελετήθηκαν, η ιδιωτικότητα των υπνοδωματίων δεν ήταν απαραίτητη συνθήκη για τη διαμονή των μελών τους. Ιδιαίτερα στα εγχειρήματα των καταλήψων της Ευρώπης, όπου σε κάποιες περιπτώσεις η πολυσυντροφικότητα ήταν όρος συμμετοχής στα εγχειρήματα, η ιδιωτική ζωή νοηματοδοτούνταν με διαφορετικό τρόπο.

Τέλος, χαρακτηριστική είναι η πολύπλευρη αξιοποίηση του εξωτερικού χώρου, σε όσες περιπτώσεις υπήρχε αυτή η δυνατότητα. Το παραπάνω αντι-

⁽⁷³⁾ <https://www.revoltinggays.com/squatting-a-gay-community> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

κατοπτρίζεται κυρίως μέσα από τα παραδείγματα της Ευρώπης, όπως ο κοινόχρηστος κήπος των καταλήψεων του Brixton, ο προαύλιος χώρος του Tuntenhaus στη Mainzer Straße και το αίθριο στη Türkis Rosa Lila Villa.

5.2

Προς μία Αρχιτεκτονική της ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικής κατοίκησης

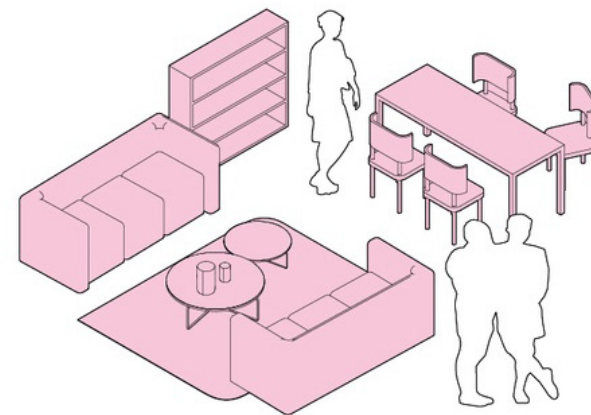
Τα παραπάνω συμπεράσματα μπορούν να συμβάλλουν στην διαμόρφωση αρχιτεκτονικών εργαλείων για τον σχεδιασμό δομών ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικής κατοίκησης, τα οποία αντλούνται από τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τις κατευθύνσεις των ΛΟΑΤΚΙ+ υποκειμένων που διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν αντίστοιχα εγχειρήματα, και μπορούν να εφαρμοστούν και σε άλλες περιπτώσεις.

Αντίστοιχες κατευθύνσεις είναι:

- Μεγάλοι κοινόχρηστοι χώροι που επικοινωνούν μεταξύ τους, οι οποίοι να μπορούν να στεγάσουν τις ανάγκες κοινωνικοποίησης και συλλογικής φροντίδας.
- Δωμάτια τα οποία δεν στεγάζουν απαραίτητα ένα άτομο, και έχουν την δυνατότητα αναδιαμόρφωσης των λειτουργιών τους, αλλά ταυτόχρονα εξασφαλίζουν την ιδιωτικότητα των ατόμων.
- Διαμόρφωση εξωτερικών κοινόχρηστων χώρων-αυλών που επικοινωνούν με τους εσωτερικούς κοινόχρηστους χώρους, και μπορούν να φιλοξενήσουν άτομα που δεν διαμένουν απαραίτητα στις κατοικίες.
- Κατοικίες που να μπορούν να στεγάσουν πολυμελείς ομάδες, και να ξεφεύγουν από το αρχέτυπο της πυρηνικής οικογένειας (ένα υπνοδωμάτιο για γονείς, δύο ή τρία μικρότερα για τα παιδιά της οικογένειας).
- Προσπάθεια σκιαγράφησης ενός διαφορετικού υποδείγματος αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, αυτού της συλλογικής συνδιαμόρφωσης, όπου η αρχιτεκτονική παράγεται «από τα κάτω». Τα διάφορα υποδείγματα της συλλογικής αρχιτεκτονικής μπορούν δυναμικά να συμβάλλουν στη παραπάνω κατεύθυνση.
- Βασικό κριτήριο που διαπερνά το σύνολο των παραπάνω στοιχείων, είναι ο σχεδιασμός χώρων αποδοχής και ασφάλειας (safe space).

Σε μια μελέτη των Queer Students of Architecture, Planning and Preservation (QSAPP) του Architecture, Planning and Preservation (GSAPP) τμήματος του Columbia, αναφέρονται τα απαραίτητα χαρακτηριστικά των καταφυγίων για ΛΟΑΤΚΙ+ νέους που βρίσκονται σε αστεγία.⁽⁷⁴⁾ Αν και η έρευνα τους ασχολείται αποκλειστικά με ΛΟΑΤΚΙ+ άστεγα άτομα, πτυχές της μπορούν να συναντηθούν με την παρούσα εργασία. Άλλωστε, τα εγχειρήματα στις ΗΠΑ προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν την ΛΟΑΤΚΙ+ αστεγία, και πτυχές των εγχειρημάτων στην Ευρώπη βρέθηκαν αντιμετώπιες με το αυτό το φαινόμενο.

Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι πολλά από τα συμπεράσματα των QSAPP ταυτίζονται με τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την μελέτη των χώρων που δημιούργησε το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα, στα πλαίσια της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Οι κοινόχρηστοι χώροι, τα χαρακτηριστικά των υπνοδωματίων, που είτε απευθύνονται σε ένα άτομο, είτε σε περισσότερα, και οι κοινόχρηστες κουζίνες είναι μερικά από αυτά.

Εικόνα 50

Σκαρίφημα των QSAPP για τους κοινόχρηστους χώρους των καταφυγίων για ΛΟΑΤΚΙ+ νέους

⁽⁷⁴⁾ QSAPP, *Safe Space: Housing LTBQ Youth Experiencing Homelessness*, (Columbia University, Graduate School of Architecture, 2019)

Αντίστοιχα ενδιαφέρουσα είναι η διάκριση που κάνουν όσον αφορά στους υπάρχοντες ξενώνες φιλοξενίας και στέγασης. Τους χωρίζουν σε τρεις κατηγορίες:

- Drop-in center: δεν παρέχουν δυνατότητες στέγασης, αλλά είναι πολύ προσωρινά safe spaces για τα ΛΟΑΤΚΙ+
- Emergency shelter: παρέχουν δυνατότητες βραχυπρόθεσμης στέγασης, και είναι το πρώτο βήμα για την μακροπρόθεσμη στέγαση
- Transitional Housing: παρέχουν μακροπρόθεσμη στέγαση, μαζί με παροχές ψυχολογικής υποστήριξης και σεμινάρια εύρεσης εργασίας, έως τα ΛΟΑΤΚΙ+ να μπορούν να σταθούν ανεξάρτητα στα πόδια τους και να ενταχθούν στο κοινωνικό ιστό.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση μπορεί να φανεί αδρά και στα εγχειρήματα που μελετήθηκαν. Το Gay Community Services Center και το South London Gay Community Centre μπορούν να μεταφραστούν στο σήμερα ως drop-in centers. Αντίστοιχα, τα Liberation Houses και Survival Houses και το ισόγειο του Tuntenhaus στην Kastanienallee 86 επιτελούσαν λειτουργίες των Emergency Shelter. Το STAR House, οι καταλήψεις του Brixton, τα Tuntenhaus και το Türkis Rosa Lilla Villa προσιδιάζουν σε transitional housing.

Τύπος	Εγχειρήματα
Drop-in Center	Gay Community Services Center, South London Gay Community Centre
Emergency Shelter	Liberation Houses, Tuntenhaus Kastanienallee 86
Transitional Housing	STAR House, Brixton Squats, Türkis Rosa Lilla Villa, Tuntenhaus

Πίνακας 3
Κατηγοριοποίηση των εγχειρημάτων

5.3 Επίλογος

Η ανάγκη για διαφορετικά υποδείγματα συλλογικής κατοίκησης ενδεχομένως υπερβαίνει την ταυτότητα, την σεξουαλικότητα, την φυλή και την κοινωνική θέση των υποκειμένων. Παρόμοιες πτυχές συλλογικής κατοίκησης με αυτές που αναλύθηκαν στην παρούσα ερευνητική εργασία μπορούν να βρεθούν τόσο σε straight όσο και σε μεικτά κοινόβια, καταλήψεις και δομές αυτό-οργάνωσης.

Τα άτομα που μένουν σε κοινόβια, αυτό-οργανωμένες δομές και καταλήψεις, ξεκινούν πολλές φορές από διαφορετικές αφετηρίες, αλλά έχουν κάποιες κοινές πολιτισμικές, ηθικές και πολιτικές αναζητήσεις. Προσπαθούν να διερευνήσουν τρόπους συλλογικής κατοίκησης και ζωής, έξω από τη καθορισμένη νόρμα. Η επιλογή τους αυτή συχνά αντιμετωπίζεται αποτρεπτικά ή/και εχθρικά τόσο από το οικείο οικογενειακό περιβάλλον, όσο και από ολόκληρη την κοινωνία. Ενδεχομένως κάποια cis straight υποκείμενα απορρίπτουν τις οικογένειες τους συνειδητά, και οικοδομούν άλλους – μη βιολογικούς – οικογενειακούς δεσμούς στα κοινόβια και στις καταλήψεις, όμως στα ΛΟΑΤΚΙ+ αυτό πολλές φορές δεν είναι αποτέλεσμα επιλογής. Αλλά επιβολής.

Υπό αυτό το πρίσμα, τα ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα, και ειδικά οι ΛΟΑΤΚΙ+ μετανάστες/μετανάστριες, ανήκουν στις πιο ευαίσθητες και περιθωριοποιημένες ομάδες και βιώνουν πολλαπλές καταπιέσεις.

Βάσει της παρούσας μελέτης, δεν διαφάνηκαν σαφείς διαφορές στην δομή της κατοίκησης, στη τυπολογία των χώρων, ακόμα και στο τρόπο που λειτουργούσαν ως συλλογικότητες. Αντίστοιχα, παρόμοια συμπεράσματα με τα συμπεράσματα της παρούσας ερευνητικής εργασίας, θα μπορούσαν να εξαχθούν σε μια ερευνητική εργασία που μελετάει το φαινόμενο των αυτό-οργανωμένων δομών, ανεξαρτήτως φύλου, σεξουαλικότητας και ταυτότητας. Διαφάνηκε όμως μία έντονη ανάγκη συγκρότησης εναλλακτικών συντροφικών σχέσεων, που μπορούν να υποκαταστήσουν μια μορφή οικογένειας. Το αίτημα για τη δημιουργία μιας άλλου τύπου οικογένειας και σχέσεων φροντίδας είναι ακόμα και σήμερα ένα ποιοτικά αναβαθμισμένο χαρακτηριστικό μιας διαρκούς προσπάθειας οικοδόμησης χώρων, που μπορούν να χωράνε όλες, όλους και όλα.

Άλλωστε όπως χαρακτηριστικά έχει δηλώσει ο Kerr Alistair, κάτοικος των καταλήψεων του Brixton: «δεν μπορεί να υπομονευτεί η καταπίεση χιλιάδων χρόνων των gay, ούτε οι γυναίκες μπορούν να απαλλαγούν από την πατριαρχία, απλώς αναγνωρίζοντας και υποδεικνύοντας το αίτιο. Δεν ξεριζώνεται, γιατί έχει πολλούς υποστηρικτικούς μηχανισμούς. Και αυτό που μπορούμε και πρέπει να κάνουμε, είναι να οικοδομήσουμε δικούς μας υποστηρικτικούς μηχανισμούς για τους δικούς μας ανθρώπους.» ⁽⁷⁵⁾

⁽⁷⁵⁾ Alastain Kerr, κάτοικος του 146 Maydall Road για 4 χρόνια, συνέντευξη στο site: <https://www.revoltinggays.com/squatting-a-gay-community> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

6.1 Βιβλία

Avery Simon, *Graham M. Katherine, Sex, Time and Place: Queer Histories of London, c. 1850 to the Present*, (Bloomsbury Academic, 2016)

Amantine, »Die Häuser denen, die drin wohnen!«: *Kleine Geschichte der Häuserkämpfe in Deutschland*, (Unrast Verlag 2012)

Cohen L. Stephan, *The Gay Liberation Youth Movement in New York "An army of Lovers Cannot Fail"* (Routledge, 2007)

Consulting GPA, *SurveyLA LGBT Historic Context Statement* (City of Los Angeles Department of City Planning Office of Historic Resources, 2014)

Cook Matt, *Queer Domesticities – Homosexuality and Home Life in Twentieth – Century London*, (Palgrave Macmillan, 2014)

Franz Yvonne, *Gentrification in Neighborhood Development: Case Studies from New York City, Berlin and Vienna*, (Vienna University Press, 2015)

Kosc Grzegorz, Juncker Clara, Monteith Sharon, Waldschmidt – Nelson Britta, *The Transatlantic Sixties: Europe and the United States in the Counterculture Decade*, (Transcript Verlag, 2013)

Little Ez, *Ian Townson Archive*, (Bishopsgate Institute, 2021)

Moskowitz PE, *How to Kill a City: Gentrification, Inequality, and the Fight for the Neighborhood*, (Bold Type Books, 2017)

Sandler Daniela, *Counterpreservation: Architectural Decay in Berlin since 1989*, (Cornell University Press and Cornell University Library Ithaca and London, 2016)

Ray Nicholas, *An epidemic of Homelessness*, (National Gay and Lesbian Task Force Policy Institute, 2006)

Vasudevan Alexander, *Autonomous City: A history of urban squatting* (Verso, 2017)

Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021)

Vilenica Anna, *Radical Housing: Art, Struggle Care, Theory on Demand vol 42*, (Institute of Network Cultures, Amsterdam, 2021)

6.2 Ακαδημαϊκά Άρθρα – Διατριβές

Γκελτής Θεοδόσης, ΛΟΑΤΚΙ άστεγοι και δίκτυα στεγαστικής υποστήριξης, Κατοικία και κοινωνία, Προβλήματα, Πολιτικές και Κινήματα (ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2019)

Παπαδάκη Έλλη-Όλγα, Αστικός Ερωτισμός: Ψάχνοντας την ζούγκλα στα Χανιά, (Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2016)

Baldwin M. Ian, Family Housing, and the Political Geography of Gay Liberation in Los Angeles County, 1960 – 1986, (2016). UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 2632

Baldwin M. Ian, Rethinking the "Era of Limits": Equitable Housing, Gay Liberation, and the Opening of the American Family in Greater Los Angeles during the Long 1970s, *California History*, 2014, 91(3):42-59)

Fritsch Katharina, Schlitz Nicolas, Space Intruders — Analyzing Viennese squats from radical-democratic and biopolitical perspectives (#occupy and assemble, Transversal, 2013). | <https://transversal.at/transversal/1011/schlitz-fritsch/en> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22)

Grasshoff Udo, Squatting and Schwarzwohnen in Times of Transition, 1989–1990, *German Historical Institute London Bulletin*, Volume XLIII, No. 1, (German Historical Institute London, Μάιος 2021)

Jacob Lous Eduarda Luisa, A brief report on the Stonewall uprising and its impact on the LGBTQ+ Community in the United States of America, (University of Minho, 2021)

Pettas Dimitris, Arampatzi Athina, Dagkouli-Kyriakoglou Myrtyo, LGBTQ+ housing vulnerability in Greece: intersectionality, coping strategies and, the role of solidarity networks, (*Housing Studies*, 2022)

QSAPP, Safe Space: Housing LBTQ Youth Experiencing Homelessness, (Columbia University, Graduate School of Architecture, 2019)

Wieger Julia, Reproductive Commons: From within and beyond the kitchen, Chapter 18, *Architecture and Feminisms: Ecologies, Economies, Technologies*, (Routledge, 2018)

6.3 Άρθρα στον (διαδικτυακό) τύπο

Ackerman Xanthe, 'I Feel Safe': Turkey's First Transgender Shelter Offers a Haven from Abuse, (Vice, 3 Φεβρουαρίου 2015) <https://www.vice.com/en/article/gynaem/i-feel-safe-turkeys-first-transgender-shelter-offers-a-haven-from-abuse> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Davis Emma, New York City's only shelter for LGBTQ adults is a "nightmare", ex-residents say, NBC News, 9 Φεβρουαρίου 2022, <https://www.nbcnews.com/nbc-out/out-news/new-york-citys-only-shelter-lgbtq-adults-nightmare-ex-residents-say-rcna13358> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Doce Nacho, Brazilian squatters offer shelter from anti-gay violence, (Reuters, 8 Δεκεμβρίου 2016) <https://www.reuters.com/article/uk-brazil-lgbt-idUKKBN13X2EE> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Feinberg Leslie, Street Transvestite Action Revolutionaries (Lavender & Red, part 73, 24 Σεπτεμβρίου 2006) | <https://www.workers.org/2006/us/lavender-red-73/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Mafole Karabo, Queer activist collective #WeSeeYou due in court on Friday for occupation of Camps Bay house, (DailyMaverick, 1 Οκτωβρίου 2020), <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-10-01-queer-activist-collective-weseeyou-due-in-court-on-friday-for-occupation-of-camps-bay-house-as-their-actions-come-under-increased-condemnation/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Urinowa Urania, Tuntenhaus Bülowstraße http://www.etuxx.com/diskussionen/archiv2000_th_buelowstr.html | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Watson Steve, Stonewall 1979: The Drag of Politics, (Village Voice, 25 Ιουνίου 1979) Woodham, Rebecca and Clio Admin. "Site of the STAR House (1970)." Clio: Your Guide to History. 3 Δεκεμβρίου, 2020. Πρόσβαση 13 Ιουλίου, 2022. <https://www.theclio.com/entry/121132> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Zotto Ben, A Brief History of Lower Haight, (Victorian Alliance's 2018 House Tour, 2018), <https://bzotto.medium.com/a-brief-history-of-san-franciscos-lower-haight-c0cd002f5d55> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

6.4 Συνεντεύξεις

Alastain Kerr, κάτοικος του 146 Maydall Road για 4 χρόνια, συνέντευξη στο site: <https://www.revoltinggays.com/squatting-a-gay-community> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Dr. Kilhenfer Donald, Συνέντευξη στον Meares Hadley, Calm and Comfort: 'Liberation Houses' of the 1970s Gave Homeless LGBTQ in L.A. Refuge (Lost LA, 2020)

Perciado B. Paul, "Architecture as a Practice of Biopolitical Disobedience," (Log 25, Summer 2012), σελ. 121

Rivera Sylvia, Queens in Exile: The Forgotten Ones, (GenderQueer: Voices from Beyond the Sexual Binary, 2002)

6.5 Ντοκιμαντέρ

Brixton Fairies: Made possible by squatting, Hassan Taha, Unite LE/1148, 2014

The Battle of Tuntenhaus Parts I & II, Juliet Bashore, Christopher Collins, 1991, Ηνωμένο Βασίλειο

6.6 Διαδικτυακές πηγές

<http://www.urban75.org/blog/the-brixton-fairies-and-the-south-london-gay-community-centre-brixton-1974-6/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://eastendwomensmuseum.org/blog/queer-neighbourhoods> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://easthollywood.tripod.com/history.html> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.colouryouth.gr/terms/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.firefund.net/lilavilla> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.kastanie86.net> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://libcom.org/article/radical-history-121-railton-road-lambeth> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/kt4m3nd399/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://queermaps.org/place/liberation-house> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://strehacenter.org> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://theculturetrip.com/europe/austria/articles/viennas-turkis-rosa-lila-villa/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://thepridela.com/2015/10/macarthur-park-was-cruisy-in-the-dark/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.aftodioikisi.gr/ota/perifereies/p-attikis-dimioyrgoyntai-domes-stegasis-kai-parochis-psychokoinonikis-ypostirixis-se-loatki/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.berlinlayers.com/blog/the-mainzer-strasse-evictions> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.history.com/topics/immigration/tenements> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.laconservancy.org/locations/liberation-house> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.pbs.org/wnet/chasing-the-dream/stories/day-in-the-life-lgbtq-homeless-youth/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.queerbible.com/queerbible/2017/10/8/interview-sylvia-rivera-by-leslie-feinberg> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.revoltinggays.com/squatting-a-gay-community> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

<https://www.unfinishedhistories.com/history/companies/brixton-faeries/south-london-gay-community-centre> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

6.7 Πηγές εικόνων

Εικόνα 1 – Οι τοποθεσίες των εγχειρημάτων που μελετήθηκαν | Επεξεργασία εικόνας από Μαρία Μουσουράκη

Εικόνα 2 – Η βασική βιβλιογραφία για την περίοδο της εξέγερσης του Stonewall | Παράθεση εικόνων από Μαρία Μουσουράκη

Εικόνα 3 - <https://www.history.com/news/stonewall-riots-lgbtq-drag-three-article-rule> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 4 - <https://www.history.com/topics/gay-rights/the-stonewall-riots#&gid=ci024a78ae40002649&pid=stonewall-riots-gettyimages-83598996> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 5 - <https://www.history.com/topics/gay-rights/the-stonewall-riots#&gid=ci024a78ae40002649&pid=stonewall-riots-gettyimages-97321331> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 6 - https://www.history.com/topics/gay-rights/the-stonewall-riots#&gid=ci024a78ae40002649&pid=stonewall_nypl_1582228u | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 7 - <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e3-57a1-a3d9-e040-e00a18064a99> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 8 - Google Earth

Εικόνα 9 - <https://www.nyclgbtsites.org/site/transy-house/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 10 - <https://digitallibrary.usc.edu/CS.aspx?VP3=DamView&-VBID=2A3BXZSX1XK92&SMLS=1&RW=1880&RH=939> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 11 - <https://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-jean-pride-lgbt-history-los-angeles-20190623-story.html> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 12 - <https://www.losangelesblade.com/2018/05/29/los-angeles-lgbt-center-making-more-history-visually/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 13 - <https://www.laconservancy.org/locations/liberation-house> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 14 - Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021), σελ. 247

Εικόνα 15 - Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021), σελ. 249

Εικόνα 16 - Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021), σελ. 251

Εικόνα 17 - Vider Stephen, *The Queerness of Home: Gender, Sexuality & Politics of Domesticity after World War II*, (The University of Chicago Press, 2021), σελ. 252

Εικόνα 18 - <https://www.brixtonbuzz.com/2021/06/online-event-a-talk-on-the-south-london-gay-community-centre-in-1970s-brixton-weds-2nd-june-2021/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 19 - <https://www.unfinishedhistories.com/history/companies/brixton-faeries/south-london-gay-community-centre/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 20 - <http://www.urban75.org/blog/the-brixton-fairies-and-the-south-london-gay-community-centre-brixton-1974-6/comment-page-1/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 21 - <http://www.urban75.org/blog/the-brixton-fairies-and-the-south-london-gay-community-centre-brixton-1974-6/comment-page-1/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνες 22 έως 26 - <https://www.revoltinggays.com/squatting-a-gay-community> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 27 - <https://www.firefund.net/lilavilla> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 28 - <https://dievilla.at> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνες 29 & 30 - <https://foursquare.com/v/rosa-lila-villa/4ff44b12e4b083d14af6c65d?openPhotoId=60a3e4d5339c31059280bad8> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 31 - <https://www.firefund.net/lilavilla> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 32 - Flesch Stephane, *Tuntenhaus: Portrait eines "Safe Space"*, (Potsdam University of Applied Sciences, 2020), σελ. 57

Εικόνα 33 - http://www.etuxx.com/diskussionen/archiv2000_th_buelowstr.html | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 34 - <https://www.berlinlayers.com/blog/the-mainzer-strasse-evictions> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνες 35 & 36 - Καρέ από το ντοκιμαντέρ "The Battle of Tuntenhaus"

Εικόνα 37 - <https://360.ch/culture/57853-berlin-tuntenhaus-anarchie-en-talons-hauts/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνες 38 & 39 - <https://www.schwulesmuseum.de/presseaktuell/tuntenhaus-forellenhof-1990-gay-communisms-short-summer/?lang=en> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνες 40 & 41 - Sandler Daniela, *Counterpreservation: Architectural Decay in Berlin since 1989*, (Cornell University Press and Cornell University Library Ithaca and London, 2016), σελ. 116

Εικόνα 42 - Flesch Stephane, *Tuntenhaus: Portrait eines "Safe Space"*, (Potsdam University of Applied Sciences, 2020), σελ. 84

Εικόνα 43 - Flesch Stephane, *Tuntenhaus: Portrait eines "Safe Space"*, (Potsdam University of Applied Sciences, 2020), σελ. 85

Εικόνα 44 - <http://www.secretcitytravel.com/berlin-march-2014/berlin-squat-prenzlauer-berg.shtml> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 45 - <https://www.arch.columbia.edu/books/reader/432-safe-space-housing-lgbtq-youth-experiencing-homelessness#reader-anchor-6> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 46 - <https://www.nbcnews.com/nbc-out/out-news/new-york-citys-only-shelter-lgbtq-adults-nightmare-ex-residents-say-rcna13358> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 47 - <https://autonomynews.org/liebig-34-summary-of-recent-eviction-and-its-resistance/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 48 - <https://www.nyclgbtsites.org/site/transy-house/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 49 - <https://www.reuters.com/article/uk-brazil-lgbt-idUKKBN13X2EE> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Εικόνα 50 - <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-10-01-queer-activist-collective-weseeyou-due-in-court-on-friday-for-occupation-of-camps-bay-house-as-their-actions-come-under-increased-condemnation/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Παράρτημα |

Ορολογία

ΛΟΑΤΚΙ+:

Τα αρχικά ΛΟΑΤΚΙ+ σημαίνουν: Λεσβία, Ομοφυλόφιλη/ος, Αμφιφυλόφιλη/ος, Τρανς, Queer, Ίντερσεξ άτομα. Το + υποδηλώνει άλλες σεξουαλικές ταυτότητες ή ταυτότητες φύλου όπως το πανσεξουαλική/ος.

Το διεθνές αρκτικόλεξο είναι LGBTQIA+ (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex, Asexual).

Transgender/Trans/Τρανς:

Είναι λατινικός όρος και σημαίνει «από την απέναντι πλευρά». Αναφέρεται στα άτομα τα οποία δεν συμφωνούν με το φύλο το οποίο τους αποδόθηκε κατά την γέννησή τους, είτε αυτά έχουν προβεί σε κάποια χειρουργική επέμβαση ή σε θεραπεία ορμονών, για την μετάβασή τους, είτε όχι.⁽⁷⁶⁾ Λανθασμένα ο όρος τρανς χρησιμοποιείται για να περιγράψει μόνο τους τρανς άντρες ή τις τρανς γυναίκες, διαγράφοντας την τρανς ταυτότητα των non-binary ατόμων.⁽⁷⁷⁾

Transexual:

Όρος ο οποίος χρησιμοποιείται για διαφυλικά άτομα. Ωστόσο σήμερα δεν χρησιμοποιείται καθώς είναι απόρροια ιατρικού όρου που υποδηλώνει παθολογική ασθένεια. Η χρήση του, διεκδικήθηκε από την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και από τα trans κινήματα όμως ήταν πολλά τα άτομα τα οποία “θέλοντας να αποφύγουν «παθολογικοποιημένη χρήση»” της έπαυσαν να την χρησιμοποιούν.

Επίσης, επειδή ο όρος περιλαμβάνει τη λέξη σεξ ενισχύει την ήδη λανθασμένη και στερεοτυπική αντίληψη για τα τρανς άτομα, ότι τα άτομα αυτά μπαίνουν σε διαδικασία μετάβασης μόνο για το σεξ, κάτι το οποίο είναι μύθος. Η τρανς κατάσταση δεν σχετίζεται με την σεξουαλικότητα, αλλά με την ταυτότητα του φύλου, επομένως η λέξη σεξ, απλά δικαιολογεί την ήδη υπερβολική σεξουαλικοποίηση των τρανς ατόμων.⁽⁷⁸⁾

Queer:

Όρος που χρησιμοποιούσαν υβριστικά και υποτιμητικά κυρίως ως προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες. Έπειτα από μια προσπάθεια ακτιβιστών και θεωρητικών το 1980, ο όρος επανακοινοποιήθηκε από τα ίδια τα άτομα της κοινότητας και σήμερα πλέον χρησιμοποιείται με θετικό πρόσημο με σκοπό να καλύπτει (τουλάχιστον στην θεωρία) όλες τις διαφορετικές σεξουαλικότητες και ταυτότητες. Είναι ένας πολύπλοκος όρος και με πολλαπλές ερμηνείες. Χρησιμοποιείται συχνά από άτομα που δεν αποδέχονται τις παραδοσιακές έννοιες φύλων και σεξουαλικότητας και δεν ταυτίζονται/ καλύπτονται με κάποιο από τους υπόλοιπους όρους του ακρωνυμίου ΛΟΑΤΚΙ+ αλλά κατά βάση χρησιμοποιείται και ως όρος-ομπρέλα για όλα τα LGBTQIA+ άτομα.⁽⁷⁹⁾

⁽⁷⁶⁾ Παπαδάκη Έλλη-Όλγα, Αστικός Ερωτισμός: Ψάχνοντας την ζούγκλα στα Χανιά, (Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2016), σελ.109

⁽⁷⁷⁾ <https://www.colouryouth.gr/terms/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁷⁸⁾ Παπαδάκη Έλλη-Όλγα, Αστικός Ερωτισμός: Ψάχνοντας την ζούγκλα στα Χανιά, (Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2016), σελ.109

⁽⁷⁹⁾ <https://www.colouryouth.gr/terms/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

Intersex:

Καλούνται τα άτομα τα οποία κατά την γέννησή τους φέρουν παραλλαγές στα βιολογικά έμφυλα χαρακτηριστικά τους, τα οποία δεν ανήκουν αυστηρά στην αρσενική ή θηλυκή κατηγορία ή ανήκουν και στις δύο κατηγορίες ταυτόχρονα.⁽⁸⁰⁾

Transvestite:

Παρενδυτικός όρος που δεν χρησιμοποιείται σήμερα αλλά αναφέρεται στα άτομα τα οποία επιθυμούν να ντύνονται με ρούχα, που σύμφωνα με την καθεστηκυία τάξη, υποδηλώνουν το αντίθετο φύλο. Στην Ελλάδα, ο όρος “τραβεστί” χρησιμοποιούνταν λανθασμένα προκειμένου να χαρακτηρίσει διεμφυλικά άτομα.

Ο όρος transvestite, δεν αναφέρεται και δεν πρέπει να συγχέεται με την σεξουαλικότητα ή την ταυτότητα φύλου του υποκειμένου, το οποίο μπορεί να προσδιορίζεται όπως αυτό επιθυμεί.

Ο όρος “τραβεστί” είναι κοινωνικά στιγματισμένος και κακοποιητικός για τα περισσότερα τρανς άτομα και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται, εκτός αν κάποιος αυτοπροσδιορίζεται έτσι (το οποίο θα πρέπει να είναι σεβαστό). Για παράδειγμα, όταν ένας άνδρας (σύμφωνα με το βιολογικό του φύλο) ντύνεται, με ότι θεωρούνται, γυναικεία ρούχα.

Drag queen:

Είναι όρος που αναφέρεται στα άτομα που τους αρέσει να παρουσιάζονται με ρούχα του αντίθετου φύλου. (Συνήθως όρος αναφέρεται σε άνδρες και που ντύνεται «γυναικεία» ή με ρούχα που η κοινωνία έχει ταυτίσει με το γυναικείο φύλο. Στην περίπτωση που μια γυναίκα παρουσιάζεται φορώντας ανδρικά ρούχα, τότε ονομάζεται drag king). Κρίνεται σημαντικό να επισημανθεί ότι ο όρος drag queen όπως και ο όρος transvestite, δεν αναφέρεται και δεν πρέπει να συγχέεται με την σεξουαλικότητα ή την ταυτότητα φύλου του υποκειμένου. Τα άτομα αυτά κάνουν Drag Show, παρουσιάζονται δηλαδή στο κοινό με μουσική χορεύοντας και τραγουδώντας με σκοπό την ψυχαγωγία ή/και για πολιτικούς λόγους.⁽⁸¹⁾

⁽⁸⁰⁾ <https://www.colouryouth.gr/terms/> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

⁽⁸¹⁾ Διαδικτυακό booklet, “Τρανς «ορισμοί» και Όροι” | <https://www.scribd.com/doc/62402164/Τρανς-ορισμοί-και-όροι-Booklet> | Τελευταία επίσκεψη: 18/10/22

